

על חיי עם הפסיכואנליזה
ד"ר אריך גומבל

ד"ר אריד גומבל

13.11.1994—7.8.1908

החברה הפסיכואנליטית הישראלית

כל הזכויות שמורות © לגפן הוצאה לאור בע"מ
ירושלים 1995/תשנ"ה

אין לתרגם, לשכפל או להעתיק חומר כלשהו מספר זה,
בכל דרך או שיטה, בין בדפוס, צילום, העתקה, הקלטה
וכו', ללא אישור מפורש בכתב מאת בעלי הזכויות.

תרגום: אברהם הויס

סדר: מרזל א.ש. - ירושלים

ISBN 965-229-146-3

מהדורה 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Gefen Books
12 New St., Hewlett
N.Y., U.S.A. 11557

גפן הוצאה לאור בע"מ
ת.ד. 6056, ירושלים
91060, ישראל

נדפס בירושלים

תוכן העניינים

ילדות ונעורים	1
חליפת-מכתבים עם ד"ר לנטוס, מלאני קליין, ארנסט ג'ונס, ארטור וייס ווולף	7
פרידה מן הבית והגירה	14
ארץ-ישראל והתחלת ההכשרה האנליטית	15
מריאנבד, פעם נוספת היילברון ואירופה	19
מולדת שניה – הפסיכואנליזה/ירושלים	22
אבי	31
מלחמת-העולם, ועל אודות מקס אייטינגון	34
השנים שלאחר אייטינגון	37
המצור על ירושלים, מדינת-ישראל	43
הפרקטיקה שלי	45
תפקידים חדשים	47
מכתבים ופגישות	50
קונגרסים וכנסים	68
מלחמות, נצחונות, ואין שלום	73
אנה פרויד, מירה אייטינגון וסיפור העיזבון הספרותי של מקס אייטינגון	75
חלומות שלא התגשמו	81

כִּי אֵין בּוֹ תוֹךְ וְאֵין בּוֹ חִיצוֹן;
וְהַחוּץ וְהַפְּנִים הֵם דָּבָר אֶחָד,
וְרַק כָּךְ תִּקְלָט, לֹא פֶן מַעֲכָב,
אֶת הָרֹז הַשְּׂדוּשׁ הַמְּכָר הַיָּטֵב.

שְׂמַחוּ בַּנְּדָמָה שֶׁהִיא הָאֵמֶת,
בְּמִשְׁחָק שֶׁהוּא רְצִינִי,
כִּי הַחֵי לְעוֹלָם אֵינְנוּ בּוֹדֵד,
כִּי הַחֵי הוּא תָּמִיד רַב-גּוֹנִי.

גִּיתָה.

1. ילדות ונעורים

יותר ממחצית המאה, ואם לדייק – 58 שנים חלפו מאז שהתחלתי את הכשרתי הפסיכואנליטית אצל ד"ר אייטינגון בירושלים.

נולדתי בשנת 1908 בעיר היילברון ע"נ נקר. אבי היה ידוע כאישיות מרשימה, כמשפטן מעולה וכאחד מעורכי-הדין היוקרתיים ביותר במדינת וירטמבורג. דמוקרטי היה בהשקפותיו ויהודי במלוא הכרתו, והוא הקדיש את מרבית עתותיו וכוחותיו לטובת הציבור.

אמי, אשה רגישה ושופעת-אהבה, סבלה כבר לפני לידתו של אחי הבכור ממחלת הטרשת, כפי שהתברר מאוחר יותר. וכך היה זה אולי טבעי שבצעירותי התלבטתי, אם ללמוד את מקצוע המשפטים, בעקבות אבי, או לבחור ברפואה, ואז, כפי שדמיינתי לעצמי, אצליח אולי לרפא ברבות הימים את אמי.

בסופו של דבר בחרתי, בסמסטר הראשון ללימודי באוניברסיטה בגינבה בשנת 1927, ללמוד הן תורת המשפט הרומי והן רפואה משפטית. לאחר מכן, במשך שני סמסטרים באוניברסיטה ע"ש פרידריך-וילהלם בברלין, הגבלתי את עצמי ללימוד משפטים.

כאן ברצוני להוסיף שבעודי צעיר לימים גיליתי עניין רב בתופעות נפשיות, וכי בגיל ההתבגרות הרשים אותי ביותר הספר "פסיכופתולוגיה של חיי יום-יום" מאת פרויד. יתכן שסקרנותי לדעת מה היה ומה הווה גרמה לי מאוחר יותר, כאשר התלבטתי באיזה מקצוע לבחור, לחשוב על הפסיכואנליזה.

אז שאלתי בעצתי של ויקטור פון וייצקער, פרופסור בהיידלברג, שהמליץ בפני על ד"ר זימל (Simmel) בברלין, והוא הפנה אותי לד"ר ברברה לנטוס (Lantos).

את שיטתו המיוחדת, שגרסה להימנע מכל התערבות תוך כדי שעת הטיפול, ומתן פירוש כללי רק בסופה. להפתעתי לא הסתפקה בטיפול בהתלבטויותי, אלא גם יעצה לי ללמוד רפואה על מנת להעשות בעצמי לפסיכואנליטיקאי. קיבלתי את עצתה מתוך הקלה רבה, שהרי ידעתי כבר מזה זמן רב שברצוני לבחור במקצוע הזה, גם אם אצטרך לשלם על כך בתחושות-אשם כלפי אבי.

לאחר סיום האנליזה המשכנו להתכתב, ואני אסיר תודה לה עד עצם היום הזה.

בשנים שלאחר מכן היו האנליזה ולימודי-הרפואה התוכן העיקרי של חיי. בנוסף לברלין למדתי גם בפרייבורג, באוניברסיטה ע"ש אלברט-לודביג, ובאוניברסיטה של פרנקפורט ע"נ מיין. את הסמסטר האחרון, העשירי, בשנים 1932-1933, סיימתי בפרייבורג. במשך תקופה קצרה למדי נרתמתי לפעילות פוליטית. נטלתי על עצמי מיני משימות מעשיות קטנות, שהיו קשורות דווקא לפעילות ברחוב. אבל בעיקרו של דבר אספתי אז חומר לעבודת-הדוקטור שלי בנושא "ארטיפקטים של העור", במיוחד על סטיגמאטה אצל נזירות. בכך היתה כרוכה הכרעה קשה של ויתור על תוכניתי המקורית, והיומרנית למדי, להגיש במועד מאוחר יותר עבודת-דוקטור יסודית בפסיכולוגיה. אבל לא היתה לי ברירה.

בשנת 1932 זכתה המפלגה הנאציונאל-סוציאליסטית להצלחתה הגדולה הראשונה בבחירות. למרות זאת צורף אבי למועצת-העיר, והושבע בה באוקטובר 1932 כנציג המפלגה הדמוקראטית הגרמנית. שלושת חברי-המועצה הנאציים יצאו באותו מעמד מאולם-השיבות, וסיעתם הכריזה כי ד"ר גומבל הוא בן הגזע היהודי הזר, אינו גרמני, ובתור בן לגזע נכרי אינו רשאי לכהן בתפקיד ציבורי רשמי. באותה עת עדיין יכלה הכרזה כזאת לגרור אחריה הערה לסדר היום, וראש-העיר הבכיר היה יכול להרשות לעצמו לנוזף בסיעה ולציין כי "בהתאם לחוקה הגרמנית מהווה התבטאות מעין זו עלבון קשה".

בעקבות דבריו באה הצהרתו של אבי כי "בטכס השבעתו הכריז כי בדעתו לקדם יחסים של חברות בבית זה, והוא מדגיש כי אבותיו התגוררו מזה דורות בגרמניה, והוא עצמו בעל אזרחות גרמנית, ופועל במסגרת מקצועו למען שמירת החוק הגרמני. ואם הנאצים מערערים על החוק המבטיח לו את האזרחות הגרמנית, הרי עליהם לעשות זאת במקום אחר. הטענה, באולם הזה, שאין הוא ראוי ורשאי לשבת בו כחבר-מועצה, תהיה פגיעה בכבודו שלו וגם בכבודם של הבוחרים שהעניקו לו זכות זו כאשר בחרו בו". כאשר הנאצים נטלו לידיהם את השלטון ב-16.3.1933 אכן דרשו לבטל מיד את זכותו של איש-המועצה היהודי גומבל לשבת במועצה. זמן קצר לאחר מכן החזיר אבי את המנדט שלו, ובהסתמך על חוקי המדינה החדשים נאסר עליו גם לעסוק בפרקליטות.

כעת היה ברור כשמש לאיזה עתיד עלי לצפות כאדם וכיהודי. רציתי איפוא לסיים מהר ככל האפשר את בחינותי ולכתוב את עבודת-הדוקטור שלי. התחלתי בעבודה במרץ רב בקליניקה למחלות-עור בפרייבורג. הנושא עניין אותי, במיוחד משום שאיפשר הסתכלויות פסיכולוגיות, ובספריה עברתי על כל הספרות העוסקת בו. עד ליום האחרון של חודש מרס המשכתי בכך, והצלחתי לסיים הרבה יותר ממצצית העבודה המתוכננת.

התגוררתי אז ברובע-הווילות השקט שבמורדות הר-הארמון. כל לילה, בשעות-הבוקר המוקדמות, שמעתי את פלוגות-הסער של היטלר עוברות ברחובות, שועטות, צורחות ושרות את שיר הורסט-וסל מתחת לחלוני.

התברר לי יותר ויותר כי לא תינתן לי הרשות להיבחן בגרמניה, וקל-וחומר שלא יתאפשר לי לעבוד בה במקצועי. וכך החלטתי איפוא – וזאת היתה החלטה פתאומית למדי – לעזוב את הארץ. באחד באפריל 1933, ביום-החרם כפי שכינו אותו, חציתי את גבולה ליד באזל. נסעתי לפאריס כששתי מטרות לנגד עיני.

1. למצוא מדינה שבה יתחשבו בעשרת הסמסטרים של לימודי-הרפואה שלי.

2. לברר היכן יהיה ביכולתי לזכות בהכשרה אנליטית.

הלימודים לתואר בוגר, ולכל היותר יתחשבו בשלוש שנים מלימודי עד כה. הייתי מוכן להשלים עם כל זאת. אבל אז הזדרזו השלטונות לנסח את חוק-ארמברוסטר (Loi Ambruster), שנועד לפגוע ברופאים יוצאי חוץ-לארץ. מעתה לא יכולתי עוד להישאר בצרפת, אלא אם אוותר על המקצוע שבו בחרתי. בקונסוליות ובשגרירויות לאין-ספור, ובחליפת-מכתבים ענפה עם אנליטיקאים בולטים ועם אוניברסיטאות רבות ניסיתי לברר מה הם החוקים, התנאים והסיכויים בארצות שונות. שוויצריה היתה יקרה מדי, מספר מקומות-ההתמחות בה מצומצם, והיא לא איפשרה לזרים להשתקע בה לצמיתות. הולנד אף היא היתה יקרה מדי, ונדרשה בה חזרה על כמעט כל הלימודים כולם. גם בשלוש הארצות הסקנדינאויות היה צריך להתחיל בלימודים מחדש. ספרד לא הכירה אפילו בבחינות-הבגרות, וקל-וחומר שלא התחשבה ולו גם בחודשים ספורים מלימודי-הרפואה. בעזרת קשרים נאותים היה אפשר להשיג ביוון את ההכרה בכל שנות הלימודים, אבל יודע-דבר לא המליצו על הבחירה בדרך הזאת, בין השאר גם בגלל הפסד-הזמן הכרוך בהסתגלות לשפה זרה לחלוטין. מאנגליה שמעתי בתחילה שצריך להתחיל בה את הלימודים מחדש, ולאחר מכן שלא קיימים בה נוהלים כלליים. ואז נסללה לי גישה לשר-החוץ הצרפתי – מדובר היה בסוריה. מוזר היה לי לדמות לעצמי את סוריה כמקום-מגורי לעתיד לבוא. נאמר לי שה"קי ד'אורסי" הפעיל את השפעתו. יום אחד נמסר לי שהתקבלתי באוניברסיטה הצרפתית של בירות מובטחת, וכי הוויזה הנדרשת כבר הונפקה עבורי. אלא שנתבקשתי להוכיח את שליטתי בשפה הערבית לפני התחלת הלימודים.

איטליה הוצגה לפני כמקום מתאים ביותר, אבל לא הצלחתי לקבל פרטים מהימנים. לבסוף התרשמתי כי היא מציעה לי את האפשרויות הטובות ביותר. כדי לרכוש את השליטה בשפה מהר ככל האפשר, החלטתי לנסוע מיד לאיטליה, אף ששנת-הלימודים האקדמית היתה

אמורה להתחיל רק בסתיו. לפני הנסיעה למדתי איטלקית במשך 8 ימים, בקצב של מטורף, אצל אחד העובדים בשגרירות האיטלקית. נפרדתי בצער רב מחבורה גדולה של ידידים שהגיעו בינתיים לפאריס, ונסעתי למילנו בדרך הנפלאה במעלה הנהר רון, הדרך החולפת על פני אגם מאג'יורה.

השמועות שהגיעו לאוזני שוב ושוב בעניין תוכניות הלימודים שלי היו עגומות ביותר: מועד ההרשמה כבר חלף ועבר, וההנחיות המיוחדות שהיו קיימות עבור רפואנים היו אמורות להתחלף בסתיו בהנחיות חדשות שיהיו תקפות עבור כל האוניברסיטאות כולן. דובר על הקפאה במתן רשיונות-עבודה לרופאים, אפילו על הגבלה מספרית שתופעל לגבי רופאים זרים, במיוחד יהודים. בהתחשב בכל השמועות הללו התעורר בי הספק אם בכלל אקבל את הרשות להרשם ללימודים – ורשות כזאת, כמובן, לא היתה בשום פנים ואופן ערוכה להתקבל למעמד של רופא.

בחיפושי אחר מקום-מגורים זול לקיץ מצאתי לי בית קטן בפוברומו, אחד מאותם בתים המפוזרים במרחבי-היער בין הים להרים, המהווים בצירופם את הכפרים הקטנים באזור. שקדתי על לימוד השפה האיטלקית והרפואה עד שהתברר לי סופית שלא יתנו לי לסיים את לימודי בבחינות המקובלות המעניקות הסמכה. לעבוד כפסיכואנליטיקאי שאינו רופא לא היה בגדר האפשר משום שזה נגד את החוק שנחקק נגד רופאי-אליל.

אי-לכך סיימתי במשך חודשיים ימים את כתיבת עבודת-הדוקטור שלי בבולוניה, ונסעתי לבאזל. נרשמתי בה לסמסטר-החורף של שנת 34/33, ובסופו נבחנתי בבחינות-הגמר. הדיקן של הפקולטה לרפואה אישר את עבודת-הדוקטור שלי, ואף שילם לי עבורה 100 פרנקים. קיבלתי קודם לכן את רשותו של פרופ' רוסט (Roost) בפרייבורג לסיים את עבודתי בחוץ-לארץ ולפרסם אותה. הוא המליץ עלי לפני פרופ' לוץ (Lutz) בבאזל כדלקמן: "...אני מקווה שהעבודה תאושר גם על ידך בתור עבודה העומדת בדרישות המקובלות אצלכם. בהתאם לנוהלים שלנו היינו מאשרים אותה בציון טוב".

לעלות לארץ-ישראל כדי לזכות שם בהכשרה פסיכואנליטית אצל מקס אייטינגון.

2. חליפת-מכתבים עם ד"ר לנטוס, מלאני קליין, ארנסט ג'ונס, ארטור וייס ווולף

עוד באיטליה, ולאחר מכן בבאזל, פניתי אל ד"ר לנטוס בשאלה על האפשרויות להשתלמות בארצות שונות. כיום, לאחר 60 שנה, פותחת תשובתה אשנב לפרשת ההגירות וההאחזויות של אנליטיקאים – פרק קטן מן הדרמה הגדולה של אותן שנים. מאפריל 1933 שהתה זמן מה בפאריס, ולאחר מכן עברה ללונדון. בשבועות הראשונים לשהותה שם היתה מדוכדכת מאוד מהשתלשלות הדברים העכורה בארץ-בחרתה. אבל בהדרגה "עייבה" את רגשותיה ונתפנתה למשימת השיקום.

יש לי כאן כמה וכמה מטופלים, בדעתי ללמוד את השפה, ובדעתי להשאיר כאן ביתיים. אין טעם כיום לתכנן תכנונים לזמן ארוך. ובאשר למקצוע של אנליטיקאי, ללא ספק יתחשבו באנליזה שלך אצלי. יתכן שידרשו ממך אנליזה קצרה נוספת. מכל מקום, אני אתן לך את אישורי, ואני חושבת שיש לי קשרים גם עם מכונים אחרים, שבהם מכירים אותי היטב. באשר לפאריס, הרי נפתח בה מכון לפני זמן מה, וניתנות בו הרצאות סדירות. בקרוב יקיימו שם גם סמינריונים. לכן מצויים שם התנאים הנאותים להכשרה, בהנחה שאתה שולט במידה מספקת בשפה הצרפתית. הצרפתים, גם האנליטיקאים, הם שוביניסטים, כמובן פרט לבודדים יוצאים מן הכלל. לגרמנית אין להם שום יחס, וגם לאנליטיקאים בעלי מוניטין הם מיעצים שלא לבוא לארצם. אם תרצה במפורש להגביל את עצמך להכשרה בלבד, לא יתנגדו לך. פרשה אחרת היא זו של אנליזות-מונחות. המכון הוא עדיין חדש לגמרי, והעניינים הללו עדיין תלויים

מאד לשלך; ואף על פי כן יש לשער שגם שם אפשר יהיה להסתדר. בסך הכל זאת יכולה להיות התנסות מעניינת, גם מן הבחינה הפסיכולוגית. למיטב ידיעתי נמצא שם אנליטיקאי אחד, וולף (Wulf), שאומנם איננו מהחבורה שלנו, שנסע לאותה ארץ לפני זמן לא רב. יתכן שבינתיים באו בעקבותיו נוספים. מכל מקום, בהתחשב ביחסך החיובי כל כך לחיים, תוכל להרגיש טוב גם שם. למשך כמה זמן – זאת כבר שאלה אחרת. אני חושבת שבינתיים עלינו להשלים בלב קל יותר עם גורל של נודדים. יתכן שבמשך הזמן ישתנה המצב.

בסוף כתבה:

מכתבך מהווה עבורי את הבעת-התודה היפה ביותר שיכולת לשגר לי. לא רק תוכנו – גם צורתו שימחה אותי, וגם היתה לי בגדר הפתעה. עד כה לא זכיתי לראות כתב-יד ארוך יותר מפרי עטך. מן המכתב הזה אני יכולה להסיק שיתכן שטמון בך כשרון של סופר. בחיפושיך אחר מקצוע אולי גם עובדה זו עשוייה למלא תפקיד מסויים.

קטע של מכתב מאפריל 1934.

בראש-ובראשונה אני מברכת אותך לקבלת תואר-הדוקטור. בטוחה אני שלא יהיה בגדר "עיטור" בלבד, אלא גם, ללא ספק, יסייע לך ממש. אשר לארצות-הברית, הגיעה לאוזני הידיעה שלאחר שנת לימודים אחת, ובעקבותיה בחינה, ניתן להשתקע בה כרופא. יש להניח בוודאות שאפשר לקבל בה הכשרה של אנליטיקאי, שהרי גם בני-יורק וגם בשיקאגו

קיימים מכוניס גדולים וטובים, המנוהלים על ידי אנליטיקאים יוצאי-גרמניה. ד"ר ראדו (Rado) בניו-יורק, ד"ר הורני (Horney) וד"ר אלכסנדר (Alexanden) בשיקאגו, וכנראה שבקרב יסע לשם גם ד"ר זימל (Simmel). אני יכולה להמליץ עליך בפני כולם. הסיכויים להשיג פרקטיקה כנראה שאינם שווים בכל מקום, ותלויים בגורמים אישיים. עם זאת מדוע שלא יהיו הסיכויים טובים בארץ ענקית כל-כך?

ומתוך מכתב מאוחר יותר:

במצורף אני שולחת לך מכתב עבור ד"ר אייטינגון, ואבקשך למסור לו אישית, בנוסף על כך, גם את דרישות-שלומי הלבביות ביותר. העניין עם אמריקה היה יכול להתממש בסופו של דבר. ואם, אכן, החלטת עכשיו לנסוע לפלסטינה, הרי אפשר שאתה נוהג בחוכמה, וחלילה לך לעשות זאת בלב כבד. אם תצליח להתקבל כמועמד להכשרה בחוג המצומצם יותר של ד"ר אייטינגון, תזכה בכך למעמד מועדף בקרב האנליטיקאים בעולם כולו. אם תרצה או אם לא תרצה להישאר בפלסטינה לאחר מכן – על כך תחליט בעתיד. בסך הכל אני מבינה את הניסוח שלך או של ויקטור [אחד מידידי – א"ג]: למה דווקא פלסטינה אבל מצד שני יתכן שתמצא את המקום מענין למדי, והוא יציע לך דברים שראוי לראותם ולחוות אותם.

מלאני קליין 2.9.1933:

מר גומבל הנכבד,

מכתבך הגיע אלי לפני ימים מספר, באיחור מסויים. לצערי אין ביכולתי לספק לך מידע מעודד. אומנם, אמת הדבר שאתה יכול להעשות אנליטיקאי גם בלי לסיים את לימודי הרפואה שלך, אבל פרט לקושי זה שניתן לעקוף אותו,

לדעת מראש אם יצליחו בכך, או כמה מהם יצליחו בכך. קשה מאד לקבל רשיון להשתקע כאן, ועוד יותר קשה לקבל רשיון-עבודה, הניתן רק במקרים בודדים. ובנוסף על כך קיים הקושי של השפה. גם כאשר מתגברים על הקשיים הללו, הרי הסיכויים למצוא מטופלים מועטים ביותר, שהרי גם האנליטיקאים האנגלים צריכים להתאמץ מאוד כדי להשיגם. הכל תלוי כמובן בשאלה אם מצויים ברשותך האמצעים שיאפשרו לך להשלים את התמחותך, ולהמתין, אם יהיה צורך בכך, שנים אחדות עד שתוכל להתפרנס מעבודתך שלך. אני מיעצת לך להפנות לד"ר ארנסט ג'ונס (Jones), נשיא החברה האנליטית הבריטית, את השאלה שהפנית אלי, ולתאר לו גם את מצבך הכספי. בחפץ-לב אכתוב לד"ר ג'ונס ואעביר לידיך את ההמלצה החמה שד"ר לנטוס שלחה אלי. אשר להכשרה האנליטית עצמה, הרי בלונדון היא מצויינת. אני מצטערת שאין לי אינפורמציה טובה יותר עבורך, ובחפץ-לב אסייע לך ככל שאני יכולה.

בכבוד רב, מלאני קליין.

ד"ר ארנסט ג'ונס, 15.9.1933*:

מר גומבל היקר,

גב' קליין שוחחה עמי על אודותיך, ואני אשמח לספק לך כל עצה מתקבלת על הדעת. מצבך בהחלט מסובך מאד, ואינני רואה כל פתרון פשוט לבעייתך. באנגליה אין חוק נגד רופאי-אליל, אבל בהחלט יש בה חוק מפורש ביותר נגד רופאים שיש להם מגע כלשהו עם

* המכתב המקורי בעמ' 82.

רופאי-אליל. משום כך הקשר שלנו עם אנליטיקאים שאינם רופאים מותנה בתנאים מסויימים, חד-משמעיים. כך למשל, אין הם רשאים לקבל מטופל אלא אם כן נשלח אליהם על ידי רופא, הממשיך לשאת באחריות. אנחנו נתקלים בקושי רב ביותר בהשגת מטופלים לאנליטיקאים הרבים שאינם רופאים, הנמצאים כאן, ובעתיד לא נוכל להמשיך ולעמוד במשימה זו. בנוסף על כך, אינני חושב שתצליח לקבל מן הממשלה את האישור לעבוד כאן באנגליה כאנליטיקאי שאינו רופא. כמובן, אתה יכול לבוא לאנגליה להמשיך לימודיך ולהשלמת הכשרתך האנליטית, אבל לכך לא תהיה שום השלכה על בעיית התעסוקה. שאלה אחרת נוגעת למקום שבו תוכל לעשות בעתיד שימוש בידע שתרכוש לך. בדומה לאנגליה, גם אמריקה והולנד אינן באות בחשבון. ייתכן שאוסטרליה או דרום-אפריקה באות בחשבון, ואולי אחד מן הריכוזים של יוצאי-גרמניה בברזיל או בארגנטינה. יתכן שגם צרפת מציעה אפשרויות, אבל על כך מוטב שתבקש אינפורמציה מד"ר לאפורג (Laforge), שכתובתו היא רחוב ... פאריס.

שלך בנאמנות רבה
ארנסט ג'ונס.

ד"ר רנה לאפורג, 7.10.1933:

מר גומבל הנכבד,

אין זה קל לתאר לך את המצב השורר כאן. בסך הכל אי אפשר להתפרנס פה ללא קושי כאנליטיקאי שאינו רופא, אלא אם כן מתמצאים יפה בתנאי-המקום וקושרים קשרים אישיים רבים. המצב ישתנה כליל אם תצליח לרכוש לעצמך את תואר הדוקטור הצרפתי, כפי שעשה זאת החבר ליוונשטיין (Loewenstein), שלא היסט להתחיל כאן את

באהדה לאנליזה הנערכת על ידי מי שאינו רופא. טוב ביותר
תנהג אם תפנה לגברת ד"ר לנטוס, שתוכל ללא ספק להבהיר
לך את המצב כאן.

בברכות לבביות
ד"ר רנה לאפורג, המסור לך.

אדוארדו וייס (Weiss), 31 לאוגוסט 1933, חלוץ הפסיכואנליזה
באיטליה.

הוא היה היחיד שפתח את מכתבו במילים "עמיתי הנכבד ביותר",
והביע בכך את השתתפותו במצבי. הוא כתב:

אני נמצא בקרבת-מקום, כלומר בויארג'יו, רחוב אנטוניו
פראטי 488. האם ביכולתך לבוא אלי למשך יום? אז נוכל
לדון טוב ביותר בענייניך. אני אשה כאן עד ל-15
בספטמבר, ולאחר מכן אסע לשבועיים לחו"ל. ב-1
באוקטובר אהיה שוב ברומא. אם לא תוכל לבוא אלי אשלח
לך את האינפורמציה בכתב.

במיטב ברכותי
שלך, ד"ר וייס.

משה וולף (Wulff), תל-אביב, 9 בספטמבר 1933:

מר גומבל הנכבד,
את מכתבך קיבלתי, אבל עד כה לא יכולתי להשיב עליו.
סלח לי על האיחור, אבל אין זה קל לענות בדיוק על
השאלות שהעלית. אני חייב להעמידך על מצב-העניינים
הכללי כאן: מספר הרופאים בארץ הוא כבר עתה כה גדול

שרבים מן החדשים המתווספים, בעיקר הצעירים שביניהם, אינם מצליחים להתבסס במקצוע הרפואה מיד עם בואם, ועובדים בעבודה אחרת, אפילו כפועלים באחת המושבות. מצויים כאן כבר בין 4 ל-5 פסיכואנליטיקאים (או יותר), כלומר קיים כאן עודף של היצע, באוכלוסיה יהודית של בערך 200,000 איש (ברובם המכריע בעלי אמצעים מוגבלים). אין להעריך עדיין כמה פסיכואנליטיקאים מגרמניה יתווספו עוד בעתיד. פרקטיקה רפואית – כולל פרקטיקה אנליטית – לא באה כאן בחשבון ללא רשיון ודיפלומה, משום שהשלטונות אוסרים זאת. אין מרשים כאן לבצע אנליזות למי שאינם רופאים (והדבר עשוי לגרור בעקבותיו תביעה משפטית). נותרת איפוא רק עבודה אנליטית חינוכית. כזה עתה המצב בארץ ואתה חייב לקחת אותו בחשבון. אם ההחלטתך לבוא לפלסטינה אינה נובעת משיקולים רעיוניים (לאומיים או בדומה להם), הייתי אומר כי מוטב לשקול ברצינות נסיעה לאמריקה הדרומית (ברזיל).

ברחשי-כבוד מירביים

מ' וולף

באשר לברזיל מן הראוי שתפנה לד"ר אייטינגון.

3. פרידה מן הבית והגירה

בראשית חודש מאי 1934 היגרתי רשמית לארץ-ישראל. הפרידה היתה קשה, וגילויי האהבה, ההוקרה והמסירות שזכיתי להם עוד הכבידו עליה שבעתיים. חשתי כי דברים רבים כל כך אני נאלץ להותיר מאחורי.

בנוסף על הדאגות שנבעו ממצבי שלי הטרידו אותי הקשיים שהורי ניצבו מולם: המועקה הנפשית, האיום הישיר עליהם, העדר האפשרויות להרוויח כסף למחייתם, הפחד שמא יחרימו את רכושם, וסכנת המלחמה. אבי דחה כל מחשבה על הגירה. גם את ביתו לא רצה למכור. סבור היה שככל שמחמיר מצבו עליו לחסוך מאמי את אי-הנוחות של דירה שכורה. אני סבור כי מעל ומעבר לכל אלה חש כי שורשיו נותקו. את כל חייו הרי הקדיש למאבק למען האידיאה של האזרח הגרמני בן דת-משה, למען ההתבוללות, למען הרעיונות הליברליים. הוא האמין באמונה שלמה בכוחו של היצר הטוב באדם. ניתן לשער שעתה חש כי חרב עליו עולמו האידיאי.

4. ארץ-ישראל והתחלת ההכשרה האנליטית

תוכניותי התגשמו במהירות מפתיעה. נחסכה ממני התרוצצות עקרה של הלוך-ושוב, ובדיוק כעבור שבועיים מן היום שבו הגעתי לארץ התחלתי בעבודה. בתל-אביב הצלחתי להיפגש עם ד"ר אייטינגון, ששהה בה זמנית. בסיומה של השיחה הראשונה בינינו הצהיר כי הוא מוכן לקבל אותי כמתמחה. אמרתי לו שאני מתעניין במיוחד באנליזה של ילדים, והתרשמתי כי כוונה זו נושאת חן בעיניו. הגענו למסקנה כי עלי ליצור מגע עם מוסדות לטיפול בילדים, וכי אני חייב להשלים את התנסויותי המועטות בפסיכיאטריה בקליניקה פסיכיאטרית.

הלכתי איפוא כל בוקר בשעה 7 לבית-החולים הפסיכיאטרי היחיד שהיה קיים אותה עת בארץ, "עזרת-נשים". מנהלו היה ד"ר היינץ הרמן (Hermann) מקניגסברג, אדם סימפאטי, פסיכיאטר מוכשר במיוחד ובעל ידע רחב, שהיה ידוע ומוכר גם מחוץ לכותלי מוסדו שלו. בין מטופליו היו ערבים, אנגלים ויהודים. עבודתנו המשותפת נמשכה עד לפטירתו בטרם-עת, מלויקמיה, ואז כיהנתי כשנה בתפקיד ממלא-המקום למנהל-המוסד. בנוסף על כך השתתפתי במשך שנה בביקורי-רופא במחלקת-הילדים של ביה"ח הדסה.

בתחילה לא רווייתי נחת מעבודתי האנליטית. חששתי שהשוני בהשקפה הפוליטית יגרום לקשיים. אבל בסופו של דבר הרשיתי לגישה האנליטית הבסיסית לנצח, ודעתי של ד"ר אייטינגון היתה כי עבודתנו המשותפת תהיה, למרות הכל, פוריה ביותר. למדתי להכיר כי אין זה הכרחי להימנע מסטיות בטכניקה, כל עוד האנליטיקאי מודע למשמעות שיש להתערבותו ברגע הנתון עבור המטופל. ועוד, כי ניתן להשיג יותר ככל שתגבר המעורבות. תחושת-המעורבות אינה סטייה מן הדרך הנכונה, ואינה אות וסימן להעברה נגדית

בגדר פתרון. מעולם לא נתקלתי אצל שני האנליטיקאים שלי במין "ניטראליות" שהיא מעין "משטח אפור" שעליו "נופלות" ההשלכות. ואף אני לא גרסתי ניטראליות כזאת כלפי המטופלים שלי. אייטינגון לא היה אך ורק האנליטיקאי-המדריך שלי. הוא היה גם מנהל הסמינריון ואנליטיקאי-מפקח. בימי ד' בערב, בהתאם למסורת של פרויד, קיים את הסמינריונים בביתו, בספריה הנאה שלו, שמצויים היו בה הרבה ספרים נדירים. פרט לד"ר ברנדט (Brandt), שהיתה תלמידתו של אלכסנדר, ואשר החלה את הכשרתה בברלין, היינו בתחילה דניאל דרייפוס (Dreifuss) ואני המתמחים היחידים. באותם ימים היה המצב הפוך למצב כיום: מעט מתמחים והרבה מאד מטופלים.

עד מהרה התחלתי באנליזות-המונחות הראשונות שלי, ונעשיתי חבר במכון. המכון הפלסטינאי, ה-11 במספר באגודה הבין-לאומית, נוסד באביב 1934 על ידי מקס אייטינגון ונוהל בהתאם לרוחו. הוא שכן באחד הרובעים הישנים יותר של העיר, בסמיכות-מקום למוסדות רפואיים. כאן נמצאו הכנסיה החבשית והמנזר שלה, אשר העניקו לרחוב את שמו. המכון שכן בבית ערבי ישן ויפה, בעל קירות-אבן עבים. שביל-הכניסה מוקף היה שיחים פורחים ופרחים שנשתלו בחביות-עץ. באולם רחב שתקרתו גבוהה ניצבו מדפי-ספרים ליד הקירות. בשלושה חדרי-טיפול נמשכה העבודה עד לשעות הערב המאוחרות. אייטינגון ביקר במכון לפחות אחת לשבוע והקפיד לקיים בו שעת-קבלה, שכנראה גרמה לו סיפוק רב. העבודה היתה קשה, ללא ספק, ונעשתה בתנאי-מחסור. כעבור זמן קצר בלבד כבר היו לי שישה מטופלים. מעולם לא נדחה מי שפנה אלינו משום שלא יכול היה לעמוד בתשלום, או בגלל הנימוק שהאנליטיקאי עמוס מדי. מכל מקום, התברר לי שהצלחת הטיפול אינה תלויה בתשלום. יתר על כן, אחדים מבינינו אספו כסף, חרף האמצעים הצנועים שעמדו לרשותנו, כדי לממן שוברי-ארוחות, משום שלא התקבל על הדעת לעבור אנליזה על

בטן ריקה. בתקופה הראשונה לעבודתי התעוררו אצלי בעיות בלתי-שגרתיות שהיו קשורות בשפה. בגרמניה יכולתי לראות בשפת-האם שלי את "שפת-האנליזה". ואילו כאן היתה לעתים קרובות שפת-המטופל שונה משפת-המטפל. ואף על פי כן הצליח הטיפול במספר מפתיע של מקרים. נראה שתרמה לכך גם העובדה שרבים בקרב המטופלים, שלא היו יוצאי-גרמניה, באו ממזרח-אירופה ושלטו ביידיש, או ידעו להתבטא בה פחות או יותר. תפקיד משמעותי היה כמובן גם להבנה הלא-מילולית.

אחד המטופלים הראשונים שלי היה גבר צעיר, שסבל מנוירוזת כפייתית, בן למשפחה ירושלמית ותיקה, ששפת-האם שלו היתה יידיש. כאשר ביקשתי בשעת-הטיפול הראשונה שיאמר את כל העולה על דעתו, השיב לי בתמיהה: "פון רעדען קען מען וערדען געזונד?" (ניתן להבריא על ידי דיבור?). בהמשך התברר שפשר-חלומות, סימבוליקה והשמת דגש בדיבור אינם זרים לו כל כך. שהרי על פשר-חלומות, למשל, נאמר בתלמוד, כי לכל חלום יש משמעות, פרט לחלומות הבאים לאחר צום, וחלום שלא נתפרש דומה למכתב שלא קראו אותו.

בעונות הקיץ נסע אייטינגון לפעמים לאירופה, לתקופה של חודשיים או שלושה. ואז היה מקפיד להשאיר אצלי את כתובתו בחוץ-לארץ. נהגתי לדווח לו על מהלך האנליזות שלי. כתבתי לו גם על ספקותי ותהיותי לגבי גורמים בדינמיקה ובמבנה של תהליך הריפוי. באחת מאותן תקופות טיפלתי במוסיקאי צעיר. ובענף זה אני מצטט ממכתבי כדלקמן:

זאת האנליזה הממושכת ביותר שלי. 340 שעות. עדיין לא סיימתי אף טיפול. ואני מוטרד מכך. בהדרגה אני מצליח טוב יותר בפרשנויות שלי, והיו לי הצלחות. אבל אני שואל את עצמי, במידה מסוימת של פחד ואי-בטחון, אם יכולתי מוגבלת לפרשנות בלבד, בלי שיעלה בידי לרפא את המטופל, לנתק את ההעברות שנוצרו ולסיים טיפולים.

בקשר לעבודתך איני רואה אלא כחולשת-דעת רגעית וחולפת. למולם אני מרשה לעצמי להציב את התרשמותי שאתה צועד על קרקע מוצקה וטובה.

את מכתבו מיום 19.8.1935 הוא מסיים במילים:

...שעתיים לפני שעזבתי את ירושלים הודעתי אישית על ביטול השתתפותי בכנס של ועדת-ההוראה הבין-לאומית בפאריס, בגלל מיעוט המשתתפים בו. אני מבטל עכשיו גם את נסיעתי המתוכננת לניו-יורק. מצב-הענינים אינו נוח ביותר. אשאר עתה בפאריס עד לאמצע אוקטובר. אני מרבה לחשוב על הארץ שלנו. כל טוב לך ומסור דרישת-שלום לחברי המכון שלנו.

שלך – מ' אייטינגון.

מכתב שלי, בתאריך מאוחר יותר, סיימתי כדלקמן:

אלה הן דאגותי הנוגעות למטופלים שלי. בנוסף לכך יש לי גם דאגות משלי. כדי שיהיה ביכולתי לשלם את שכר-הדירה בחודש מוחארים, וכדי שיוותר לי גם ממה לחיות לאחר מכן, עלי להרוויח כל חודש כ-10 לירות פלסטינאיות. כרגע אני מצליח להגיע רק לחמישית מן הסכום הזה, לכל היותר.

עברו עלי שעות רבות – רבות יתר על המידה – בהן חשבתי כי הדרישות שאני ניצב מולן חורגות מעבר ליכולתי להתמודד עמהן. אבל למרות זאת חלפה כליל ההרגשה: "למה דווקא פלסטינה?". עתה ראיתי את עצמי חלוץ של מדע חדש בארץ חדשה. הפסיכואנליזה היתה מקצועי. הייתי צעיר ומצאתי את מלוא הסיפוק בחיי.

5. מריאנבד, פעם נוספת היילברון ואירופה

המפגש הראשון שלי עם החברה הפסיכואנליטית הבין-לאומית חל ב-1936, בקונגרס ה-14, במריאנבד. העיר הזאת נבחרה כדי לאפשר לאנה פרויד להגיע מהר ככל האפשר אל אביה במקרה הצורך. בעיר לא היה מכון, וגם לא סניף של החברה הבין-לאומית. באותם ימים כינה ג'ונס את צ'יכוסלובקיה בשם "אי של חופש", ואכן, כזאת היתה עבור אלפי אנשים, עד שבמרס 1939 פלשו לתוכה גייסות הגרמנים וכבשו את פראג. כ-200 אנשים הגיעו לקונגרס, 111 מביניהם חברים בחברה. התרשמתי ששלטה בו אווירה לא-רשמית, כמעט אינטימית-משפחתית. ג'ונס היה הנשיא ואייטינגון הציג אותי לפניו. אינני יודע אם זכר כיצד דחה אותי כאשר פניתי אליו. רושם רב ביותר עשה עלי הסימפוזיון שדן בתיאוריה של התוצאות התראפויטיות, כלומר השוני בדעות שהובעו בדיון, והקביעה שצריך להרחיב את התיאוריה של התוצאות התראפויטיות, וכי בנוסף על ההתחשבות בגורמים היחודיים של התהליך האנליטי, יש להתבונן גם בגורמים שאינם יחודיים לו, ולהגדירם.

ב-1937 הצביע א' גלובר (Glover) על התשובות לשאלון שנשלח לכל האנליטיקאים באנגליה כהוכחה לרב-גוניותן של התוצאות התראפויטיות. התברר שהאנליטיקאים, עם כל הקפדתם על עקרונות בסיסיים זהים, שונים זה מזה בכל מה שניתן להעלות על הדעת: בדרכי הפרשנות, בעומק האנליזה, בשכיחות הביקורים שהם דורשים, במשך האנליזה, בצורתה, וכו'. "אבל ככל שנתאפשר לי לקבוע, מסתבר כנראה שהתוצאות המתקבלות שוות פחות או יותר". גלובר הציע שהמחקר יורחב, וכי כל הסניפים יתכוננו לדיון נוסף בנושא, עם חלוקתו של שאלון דומה.

של הקונגרס שהתקיים בשנת 1993, "מהאזנה לפרשנות: בעיית ההשפעה של התהליך הפסיכואנליטי על האנליטיקאי, ודרכו על המטופל" לא הוברר עדיין.

ממריאננד נסעתי שוב לגרמניה, להיילברון, לראות את הורי לאחר פרידה שנמשכה שנתיים וחצי. כמעט שלא הבחנתי בשום שינוי חיצוני: הבית היפה, בעל החדרים הרחבים, של ילדתי המאושרת, הגן עם האשוחים, עצי-הפרי, שיחי-האילסר, הדשא הירוק והפרחים על כל צעד ושעל. אמי היתה מאושרת לחזור ולראות אותי, וכמנהגה לא התלוננה. ללא ספק הרגישה שזאת הפעם האחרונה שתראה אותי. אבל אבי נעשה מתוח מאוד. מלאו לו עתה 62 שנים, וב-1936 נבחר לנשיא וליועץ-המשפטי של המועצה-העליונה היהודית בוויירטמברג. זה היה נטל כבד, והוא נשא באריות רבה ביותר.

בברלין נערכו באותה עת המשחקים האולימפיים והכל ציפו לגישה סובלנית יותר מצד השלטון הנאצי. כאשר הופעתי להתייצבות השניה שלי במשטרה, כנדרש, נתקבלתי בצריחות בפתח-הדלת: בתור קומוניסט צריכים היו לאסור אותי, לאחר-מכן, כשהדלת נסגרה מאחורי, נדרשתי בקול נמוך לעזוב את גרמניה מהר ככל האפשר. ועתה באו שוויצריה, צרפת – ארצות-אירופה: חשתי, ראיתי ונוכחתי לדעת שאירופה הישנה שוב אינה קיימת. אבל האם אותה אירופה ישנה ייצגה באמת את "הימים הטובים"? הרי גם כלפיה התיחסתי במלוא הביקורתיות. מעולם לא דבקתי בתפישה המוטעית בדבר הזמן הישן, הטוב. אבל מה שהיה בשעתו עולמי שלי, למרות הביקורת שהיטחתי בו, נותר עדיין, גם במצבו העגום, עולמי שלי. הכוונה היתה לנופים, לאותה רוח ששלטה בעיר ובכפר ובטבע, והכוונה היתה לבני-האדם שבו, לאופיים, לצביונם המיוחד, כולל פנמיהם ופחיתותם. והרי לא היו אלה הירוק השופע, היער, האחו, הפוריות, שדיברו אל לבי, אלא כל מה שצמח, מה שהתהווה, מה שהזקין בטבעיות, האווירה של האורגאני, הבמה של רוח ותרבות,

שדות שגבולותיהם משמשים עדות לריב נושן בין איכרים-שכנים קשי-עורף. אל לבי דיברו אחו אחד ביער, לח עדיין מן הגשם, שקרני-שמש זעומות מעלות מתוכו אדים וניחוח; בית-מרזח של איכרים, עם מושבים לא-נוחים בחזיתו, ובתוכו ספסלי-עץ וריח של אורווה או רפת; עגלת-סוגרים מול גורן, בסמטה מתפתלת שגוהרים מעליה גמלוניים של הבתים בעלי תמוכות-העץ; הכפר, על הבאר שלו, ועל הלכלוך הנקי שלו. אלי דיברו העיירות הקטנות בדרום-גרמניה, על הבורגנים-הזעירים שלהן; הדמויות עם הראשים והפרצופים השוואביים, המגושמים, שאין בהם שמץ של חן, אבל הם מוכרים כל כך. שעטת-המגפיים, החולצה והדגל שינו כה מעט ממה שהיה קיים קודם – מעט עד כדי להתמיה.

6. מולדת שניה – הפסיכואנליזה/ירושלים

באמצע ספטמבר שוב הייתי בירושלים. כתבתי לאייטנגון:

... אתחיל בעניינים כלליים ואציין מיד את מה שמציק לי; תחושתי הראשונה לאחר שחזרתי לכאן: אני סובל מגעגועים. כן, אני ממש חולה געגועים, והמולדת שלי היא אירופה. ידעתי זאת תמיד. ידעתי מאין באתי, מי אני, ולהיכן הייתי שייך. אף על פי כן, במידת-מה הצלחתי לא רע להיגמל מן השם ולהסתגל אל הכאן. במשך חמשת השבועות ששהיתי עתה באירופה לא חזיתי בה. טיילתי בה, ביקרתי בה. הקפדתי מאד שלא להרשות לפוליטיקה לפלוש אלא לשולי שדה-הראייה שלי. לא הייתי מסוגל לחיות כיום בגרמניה. אבל מה משמעות יש לכך מול האמת שהיא היתה פעם עולמי

לילה אחד ישבתי בסטיו של הקתדרלה בבאזל. אזרחים של באזל ניגנו קונצרטים לכלי-נשיפה מאת בטהובן ומוצארט. חשבתי אז על הר-הצופים בלילות-ירח: גם שם הקונצרטים רומנטיים ויפים מאד. אבל בבאזל היה זה אותו "יותר" שהוא אירופה, שחייבים כנראה תמיד לכוונתו בשם תרבות. אתה, נכבדי ד"ר אייטנגון, נפגע מן התגובה הזאת. אבל היא היתה בלתי-נמנעת. חינוכי שלי היה חייב בהכרח לגרום לכך. ואם יוותרו אצלי שרידים בלבד – הרי השרידים הללו של רוח וצורה מוצאם באירופה.

ועם זאת הרי ציפו לבואי וקיבלו את פני בחמימות ובלבביות כה רביסה הרבה נחת-רוח נגרם לי על ידי כך,

והייתי אסיר-תודה, אבל שום דבר לא עזר. כאשר אני חושב על תקופת-לימודי אני נזכר: הנסיעה לעיר חדשה, ללא מכרים; עייפות עד מוות בערב הראשון, מרוב חיפושים אחר דירה; חדרון זר ועלוב; והחפצים האישיים עדיין לא הגיעו – ואילו כאן יש לי דירה משלי וחברים שבאו אלי.

אבל בעצם אפשר להבין זאת: לנסוע כך אל ההורים, הביתה, ואז בהכרח משהו הומה בקרבי.

בעבודתי אני מרגיש מצויין (אני מקווה שאינני משלה את עצמי). אחרי הפסקה כזאת רואים הרבה הקשרים ראייה ברורה יותר, הגוונים משתנים, וההטעמות מועתקות ממקומן הקודם.

המכתבים שכתבתי לאייטינגון הוחזרו לי אחרי מותו על ידי הגברת אייטינגון.

באוקטובר נפטרה אמי. אייטינגון ידע את היחס העמוק שחשתי כלפיה ושיגר לי מברק מפאריס:

משתתף בצערך מקרב-לב, ואני לוחץ את ידך בחוזקה.

אייטינגון.

זמן מה לאחר מכן עבר אבי לשטוטגרט, כדי שיתאפשר לו משם, בעמדו בראש ארגון הקהילות היהודיות בוויירטמברג, לסייע לבני-אמונתו הנרדפים. הוא הקדיש למשימה זו את כל כוחותיו והיא הפכה לתוכן ולמטרה של שארית ימיו. באביב 1937 ביקר אותי, וזמן קצר לפני נסיעתו כתב לי:

... האם אתה יכול לתאר לעצמך את העונג שנגרם לי בתוקף העובדה שבינתיים זהו המכתב האחרון שאני כותב לך מכאן? קרוב לוודאי שאין להבחין בכך ממראה פני, אשר המהומה של הימים הללו הטביעו עליהן מתח מסויים. אבל אני חושב שהוא יפוג כאשר אעלה על הספינה בטריאסט,

בוודאי שמוצאה מתת-ההכרה, וכי היא מגלה כיצד אני מרגיש את הגורל הפוקד אותי.

ובדרכו חזרה כתב לי מן האוניה:

כאשר נפרדנו אמרנו בוודאי זה לזה את כל אשר מונח היה על לבנו, אבל ברצוני להביע לך פעם נוספת, שחזר על גבי לבן, את תודתי על שחשתי כה טוב ונינוח בשלושת השבועות שבהם התארחתי אצלך. כל חוויותי החיצוניות בפלסטינה מחזירות לעומת ההעשרה הפנימית שהיתה מנת-חלקי. את הנסיעה חזרה החילותי בתחושה כי חודש כוחי להתמודד עם החיים.

יתכן שהביקור הזה, וביקורו השני ב-1938 לרגל יום-כלולותי עם לידיה דויטש, היו נקודות-האור האחרונות בחיי. בטכס-הנשואים שלנו היה אייטינגון עד, וחתם בעברית בשמו היהודי: מרדכי אייטינגון.

בקיץ 1937 ליוויתי קרוב-משפחה, שהיה צריך לעבור ניתוח-מוח, לווינה. אז ביקרתי, בתיווכו של אייטינגון, את אנה פרויד. עדיין שמור בזכרוני המרחק העצום ביננו, שהקפידה לשמור עליו במהלך שיחתנו. הוזמנתי לאחר מכן לבקר בערב בסמינר שלה. בשעתו קראתי בהנאה רבה את "האני ומנגנוני-ההגנה" שלה. בדיעבד אני חושב שעצם נכונותה לקבל אותי לביקור היתה בגדר הסברת-פנים מרחיקת-לכת ביותר מצידה, שעה שדאגותיה לאביה הכבידו עליה במיוחד, עתידה שלה היה כה מעורפל, והפסיכואנליזה בגרמניה היתה על סף ההידרדרות.

באביב 1938 הרציתי את הרצאת-הסיום של ההתמחות שלי לפני החברה הפסיכואנליטית הפלסטינאית בתל-אביב: קואיסיטיקה

פסיכואנליטית. המובן של קזואליסטיקה בהקשר זה היתה התורה המלמדת כיצד גוזרים בפסיכואנליזה מן הכלל על הפרט. העבודה הקיפה 84 עמודים והוצגה בשתי ישיבות עוקבות. פתיחתה היתה כדלקמן: במידה שניתנה לי ההזדמנות להכיר את הקזואליסטיקה הפסיכואנליטית המקובלת בשנים האחרונות התרשמתי כי לעתים תכופות מדי היא יומרנית יתר על המידה, ובכך היא מחמיצה את תפקידה. כוונתי לדיווחים על הפרעות נפשיות ואנליזות שמתוכם היה צריך להפיק את הממצא הפסיכולוגי. הדיווחים הללו היו אמורים לשמש מחקר ולתרום תרומה למדע, לשם כך היו מורכבים בעיקרם ממסירת החומר שהאנליזה העלתה ומן המסקנות שמעבד החומר הזה רצה להסיקן. אלא שבדרך זו לא התקבל תיאור של האנליזה.

חלק ניכר מן העבודה האנליטית מורכב מתראפיה מעשית, וחלק ניכר מבין האנליטיקאים מגביל את עצמו למשימה התראפויטית. עבור האנליטיקאים הללו מהווה המדע את הבסיס, את כלי-הנשק ואת כלי-העזר של העבודה. ואף על פי כן יכולה הקזואליסטיקה לתרום תרומה חשובה לעבודתם, גם אם לא תשאף לחדש חידושים עיוניים, בתנאי שתמלא את תפקידה כראוי, כלומר שתהיה לא רק דיווח על מחלה ועל הפרשנות, אלא תיאור האנליזה. סיפור תולדות החיים של המטופל, הקשיים שנתקל בהם והפרעותיו, חשיפת ההקשרים והמשמעות התת-הכרתית ואיזכור ההתנגדויות המופנות נגד חשיפתם, אינם מהווים תמונה שלמה של האנליזה. בעזרת כל אלה מציינים, אבל אין מתארים, את הבנין ואת ציוני-הדרך של ההתפתחות הנפשית, ואין מכנים בשמותיהם את הכוחות הפועלים בה. הם מספקים רמזים לדינמיקה הפנימית, אבל אינם משקפים אותה. אלא שזאת בדיוק יכולה להיות המטרה הנכבדה ביותר של קזואליסטיקה – לספק עזרי-התבוננות לאנליטיקאי המטפל, כלומר להיות לא רק קזואליסטיקה של החולה והמחלה, אלא קזואליסטיקה של הפסיכואנליזה.

הדינמיקה של העברת-האנליזה חייבת להיבנות על ניתוח ההתרחשות הנפשית. ההתפתחות והעיצוב של מצבי-העברה ונירוזות-העברה, והעיבוד שלהם, נחשבים לחלק הנכבד ביותר של

עבודה בעלת אופי קזואליסטי היא בגדר ביטוי של צניעות או פחדנות במקום שאינו מתאים לכך.

התפקיד הראשי של קזואליסטיקה פסיכואנליטית עשוי להתבטא בכך שהיא תראה כיצד המטפל עוזר למי שפונה אליו להעזר בטיפול אנליטי, כיצד הוא מלווה אותו לתוך הטיפול, מה הדרך שבה הוא נוהג כדי לסייע למטופל להעלות חומר שניתן לעשות בו שימוש, וכן את תגובתו להתנגדות שמגלה המטופל להשגת-החומר, לתובנה ולחסקת-מסקנות. כיצד, מתי ומדוע הוא שומר על פאסיביות, מה גורם לו לעבור לפעלתנות, ואיך היא מופעלת על ידיו. הדיווח על האנליזה צריך להציג את סוגי-העזרה שהאנליטיקאי מעניק למטופל, את נכונותו להתאים את עצמו למטופל, את המידה שבה הוא מרשה לו להביע רחשי-חיבה, שבה הוא מגלה אהדה לנרקיסיות שלו, שבה הוא מעודד אותו. מחובתו לתאר גם את המצבים שבהם המטפל מחמיר עם המטופל, את ההגבלות שהוא מטיל עליו, את העלבונות, את הדרישות שהוא מציג לו. אלה המשתדלים לשנות התנהגות ילדותית ולהפכה להתנהגות בוגרת הם בגדר מחנכים. גם הדוגלים בתפישה האורתודוקסית הגורסת שהאנליזה צריכה להיות פרשנות של התת-מודע בלבד, הדוחים כל צורה של עזרה מיידית וכל אמצעי חינוכי – מחנכים הם גם בניגוד לכוונתם, אף כי באורח חד-צדדי. תיאורו של מקרה צריך לכלול את הדרך שבה המטפל פועל כמחנך. האנליטיקאי צריך לתאר את כל הכוחות שהוא מגייס במאבקו עם המרכיבים הנפשיים של המטופל שאינם מכירים במציאות והפועלים נגדה, כוחותיו שלו וכוחות אחרים, במיתקפתם ובנסיגתם במצבים השונים, בדרכי-הפעלתם ובחשפעתם.

תפישה זו של תפקיד הקזואליסטיקה גרמה לי שלא להעריך יתר על המידה, בתיאורן של אנליזות, את שלמות החומר ופרוט כל הפירושים, אלא להקדיש מקום מסוים, לשם נסיון, להתפתחות מהלכה. בתפישה הזאת נדרשים, כנקודות-המוצא, המועדים

העיקריים בתולדות-החיים ותולדות-המחלה, והתבטאויותיו של המטופל במהלך האנליזה. הפירושים ישמשו כהשלמה להבנתה, אבל הכוונה בעיצובן ובשימושן של קונסטרוקציות למיניהן היא תיאור התפתחותן של אנליזות.

היות שבמקרים המסויימים בצעתי ניסוי זה בהיסוס-מה, ועדיין לא במלוא היקף אפשרויותיו, ברצוני להבהיר יותר את תפישתי על ידי ציון דרך-הפעלתו במקרים אחדים שונים זה מזה.

בתחילה ברצוני להזכיר שני אנשים שסבלם הרס כמעט לחלוטין את מגעם עם העולם החיצון, ואשר התדרדרו במידת-מה לתחום הפסיכוטי. הטיפול באחד מהם התבצע כמעט ללא פיתוח-החומר וללא פרשנות, ובעצם לא הפך כלל לאנליזה ממש, ואף על פי כן גרם לו למטופל להחזיר לעצמו מידה רבה של בריאות-הנפש. התראפיה של השני נחנקה כמעט בשפע החומר וסיפקה הזדמנות נאותה ביותר להבהרת מרכיבים בתת-המודע, אבל נאלצה להסתפק בסיוע מזערי בלבד.

על שני מקרים אלה ברצוני להוסיף שניים אחרים, בעלי אופי נוירוטי מובהק. באחד מהם מדובר באנליזה של מטופלת בעלת מעצורים שהיו מעוגנים באופיה, שגילתה התנגדות עזה להעברה. האנליזה התקדמה לאט והיתה מייגעת ביותר, אבל לבסוף איפשרה בהדרגה להגיע לתובנה מעמיקה ולשיפור המצב. הדיווח האחרון בהרצאה דן באדם בעל נטיות נרקיסיות במיוחד, שאף הוא גילה תחילה התנגדות עזה מאוד, אבל לאחר מכן שיתף פעולה ברצון ובמלוא-ההבנה, כך שנוצר סיכוי טוב להצלחת-הטיפול. במהלך האנליזה דמיון לעצמו שלעתיד לבוא יהיה אף הוא אנליטיקאי.

שנים אחדות לאחר שנסתיימה מלחמת-העולם השניה חזר למולדתו הקודמת, ואכן עבד בה כאנליטיקאי, בלי שקיבל הכשרה רשמית.

ביום הולדתו של פרויד נהג אייטינגון תמיד להרצות לפני החברה על פרויד והאנליזה. אבל בשנת 1939 הציע לי לדבר על עבודתו החדשה והאחרונה של פרויד: "משה האיש והאמונה המונותיאיסטית".

סיכמתי את הנקודות המהותיות מתוך החומר הרב, כבסיס לדיון. חוקרי-מקרא יהודים כבר פסלו את התיאוריה של פרויד. שלושת המאמרים, שיש בהם עניין הן להיסטוריונים, לחוקרי-דת ולפסיכולוגים, והמתייחסים לתרבות כולה, פורסמו בזה אחר זה, כהמשך להסבריו של פרויד על הטוטם והטאבו.

אני כשלעצמי לא הייתי בוחר בנושא זה להרצאה לפני המליאה, מעדיף הייתי תרומה מקורית משלי. הדבר היחיד שהסתייגתי ממנו אצל אייטנגון היה זה שמעולם לא תמך בי כאשר רציתי להציג חומר הקשור ישירות לעבודתי. מסתבר שדרש ממני לוותר אותם ויתורים שהטיל על עצמו. המשימות המהותיות עברו היו – לאשש את הפסיכואנליזה בשלמותה, לסייע להתפשטותה ולחנך דור-המשך.

בעוד שהאוניברסיטה העברית בירושלים התייחסה בהסתייגות מוחלטת לפסיכואנליזה – אייטנגון וגם פרויד השקיעו מאמצים ניכרים להקמת קתדרה במסגרתה – מצויים היו רבים בקרב בעלי-ההשכלה בארץ שהתעניינו מאד בהשלכותיה הרוחניות וביקשו להכירה.

קבוצות מקצועיות מסויימות – מחנכים, עובדים סוציאליים, רופאים – אף הן דרשו מידע מעשי ואינפורמציה אנליטית העשויים לשרת אותן בשטחי-פעילותן.

כך הרציתי איפוא בנובמבר 1939 את הרצאתי הפומבית הראשונה על זיגמונד פרויד והפסיכואנליזה לפני חברי האגודה האנטיפאשיסטית בירושלים. בזמן מאוחר יותר דיברתי על הפסיכואנליזה במסגרת מחזור-הרצאות באוניברסיטה העממית בירושלים על הזרמים הראשיים ברפואת-הנפש. לאחר שנסתיים המחזור הזה כתב לי המנהל: "ברצוננו להרשות לעצמנו להביע לך את תודתנו מקרב-לב על השתתפותך הנדיבה, שתרמה מהותית כל כך להצלחה הגדולה של מחזור-ההרצאות. אנו מצרפים את התשלום המוסכם של 500 ל"פ".

זמן מה לאחר מכן פנו אלי שוב מן האוניברסיטה העממית, ונשאלתי אם אני מוכן לתת הרצאה של שעות אחדות בסמסטר הסתיו הקרוב:

יתכן שעדיין שמור בזכרונך כי סמוך למועד של השיחה ביננו היינו שנינו אצל ד"ר אייטינגון. באותו מעמד אמר לי שדעתו איננה נוחה מערבי-עיון וקבוצות-עבודה בתחום הפסיכואנליזה, ובאותה מידה גם לא מן הנסיונות של תיאורה הכוללני ושל הטכניקה הנהוגה בה. לעומת זאת רואה הוא תועלת בדיון בשטחים שבפריפריה שלה והוא ממליץ על כך. למשל הפנומנולוגיה של חיי-החלום, הפסיכופאטולוגיה, וכדומה. אם זכרוננו איננו מטעה אותי, הסכמת אז לעמדה העקרונית הזאת.

במאי 1941 מלאו לפרויד 85 שנה. כמנהגו קיים אייטינגון ביום-הולדתו ישיבה של החברה. הוא ביקש ממני שאטול את המשימה של ההרצאה הראשית, אבל לפניו הזכיר מעמד שפרויד נטל בו חלק, המופיע בספרו של רייק "30 שנה עם פרויד", כדלקמן: "פרויד ראה במפורש דוסטויבסקי את אחד מגדולי הפסיכולוגים בעולם, והסכים בחיוך להערתו של מחבר הספר, כאשר רייק ציין כי לדוסטויבסקי היה כשרון פסיכולוגי רב יותר מאשר לכל החברה הפסיכואנליטית הבין-לאומית כולה".

ואייטינגון הוסיף: "כך בדיוק כתוב בספרו של רייק. ברצוני להסתייג מן הנאמר במלוא מובן המילה. אכן, בהחלט מתקבל על הדעת שפרויד חיך, אבל בוודאי לא מתוך הסכמה לתוכנו של המשפט האחרון הזה. לעתים קרובות שוחחתי עם פרויד על דוסטויבסקי. ושוב ושוב ניסיתי, אבל ללא הצלחה, להשפיע עליו להעריך הערכה חיובית יותר את מכלול דמותו המהממת. הוא העריך כמובן את כשרונו הפסיכולוגי של דוסטויבסקי, ממש כפי שרייק מתאר זאת. אבל את אישיותו, למרבה הצער, דחה. היא היתה עבורו כאוטית מדי, רוסית מדי. פרויד העריך הערכה רבה ביותר את החברה

רבה גם כלפי יצוריו הרוחניים שלו עצמו".

בעקבות דבריו באה הרצאתי על ספרו של רייק: מאזוכיזם, או שמחות מתוך סבל. אותה שעה נזכרתי בהערה שאייטינגון העיר פעם בנוכחותי: "רייק מרבה כל כך לכתוב עד שלא נותר לו זמן לקריאה". כאשר דיפדפתי בין ניירותי מימים עברו מצאתי את המכתב הקצר הבא: "יהא זה אות צנוע לתודתנו על כל מאמציק. משתתפי הקורס על פשר החלומות, 1942/1943". בקרב המשתתפים היו המתמחים הראשונים בירושלים, אשר לאחר זמן לא בלבד שגעשו אנליטיקאים-מדריכים, אלא גם תרמו תרומה רבה לביסוס החברה: ד"ר נגלר (Nagler), פרופ' טיכו (Ticho), נעמי גליקסון (Glueckson), פרופ' אילן (Ilan), כולם פסיכולוגים. גם יפה פייגנבאום, אשתו של דוריאן פייגנבאום (Feigenbaum), אשר כתבה לי שנים רבות לאחר מכן – היא התגוררה שוב בניו-יורק – : "ד"ר גומבל, האם אתה נותן עדיין את הקורס שלך? הוא הדבר היחיד שאני חשה בחסרונו, משום שהוא גרם לי לסיפוק רב כל כך". לאחר מכן העירה: "יש חילוקי-דעות רבים בקרב האנליטיקאים של ניו-יורק. לראדו (Rado) קבוצה משלו, להורני (Horney) וגם לזילבורג (Zilburg). ראיתי את ד"ר פדרן (Federn), והוא שאל אותי על אודות המכון הפסיכואנליטי בפלסטינה. כמובן, סיפרתי לו את כל אשר אני יודעת". כאשר נפרדנו, נתנה לי את הפרוטומה של פרויד, מעשה ידיו של הפסל היוגוסלאבי נמוס (Nemom), שהיתה שייכת לדוריאן. היא עומדת עד היום על שולחן-הכתיבה שלי.

7. אבי

זמן קצר לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה שכרנו דירה גדולה יותר בתיקווה שנביא אלינו את אבי ונצליח במאמצנו הנואשים להשיג עבורו אשרת-כניסה. בעיני אייטינגון היה זה מובן מאליו שיבוא איתנו לראות את הדירה.

ידענו שאבי נאסר לאחר אותו לילה בנובמבר 1938 שכינו אותו בשם ליל-הבדולח, והוחזק 16 יום במחנה ולצהיים. אבל גם לאחר מכן, למרות הזעזוע הקשה הזה, לא הפסיק למלא את משימתו, לסייע לבני-אמונתו הנרדפים, בצרות ובסכנות שפקדו אותם. מאז 1933, משוחרר מאשליותיו, הטיף להגירה. הוא ידע כי ליהודים האחרונים בגרמניה צפוי רק קץ של אימים. ניתנה לו הזדמנות אחרונה להציל את חייו כאשר שהה בג'נבה, ממש סמוך לפרוץ המלחמה, במסגרת פעילותו הציבורית. אבל הגסטאפו איים עליו כי אם לא יחזור, יוציא להורג כמה וכמה יהודים. וכך, למרות הסכנה שריחפה עליו, נסע לשטוטגרט, כדי לא לסכן איש, וכדי להמשיך לסייע עוד לרבים, במידת האפשר.

מכתביו האחרונים אלינו הגיעו משוויצריה, בחודש אוגוסט. הוא כתב:

מייעצים לי כאן כמובן שלא לחזור לגרמניה. אבל אני הבטחתי ואקיים את הבטחתי. אני חייב זאת, אם לא לעצמי, הרי לאותם יהודים שתפקידי לדאוג להם. אם אשמש דוגמה לא טובה, הרי ישלמו על כך אחרים. ואת זאת אני רוצה. אני שולח לכם את ברכתי ואהבתי מקרב לב.

אביכם.

עכשיו אתה רוצה לשמוע דבר-מה על אביך. כן, אדון אריך החביב, קשה לי, קשה לי מאד לשוות שוב לנגד עיני את הדברים הנוראים הללו. כפי שנודע לך מהאדון הד"ר, חייבים היינו לשכן אנשים בדירה, וביניהם היתה אותה אשה שעבדה עם הגסטאפו, אבל האדון הד"ר לא רצה להאמין לי אף פעם כאשר אמרתי זאת, ואני צדקתי בחשדותי. בערך כ-5 שבועות לפני המאסר באה וסיפרה בדיחות; היא הקריאה אותן, סימן שהוכתבו לה. צחקתי, וגם האדון הד"ר צחק. כל זה התברר במעצר. ואז 14 יום לאחר מכן ביקשה האשה שהזכרתי אותה את הספרון הקטן, את הספר הזה, אדוני יודע, שנכתב בהיילברון, כיצד האדון הד"ר דיבר בלובנסטיין נגד מרגנתאלר (Margenthalen). אולי יכול האדון אוטו להיזכר בכך? והספר הזה היה הסוף שלנו. 14 יום לאחר מכן, ב-5 באוקטובר, בתאריך מותה של הגברת ד"ר אסרו את שנינו. שמו אותנו במרתף, את האדון הד"ר בתא אחד ואותי בתא אחר. ואז הובילו אותנו מבית-סוהר לבית-סוהר וכך נמשכו הדברים 4 עד 5 שבועות. במשך כל הזמן הזה ראיתי את האדון הד"ר רק פעם אחת, וזאת היתה הפעם האחרונה: אסרו עלי להסתכל בו, צריכה הייתי להפנות את הפנים אל הקיר. השתחררתי מן המעצר. כאשר הגעתי אל הדירה מצאתי אותה ריקה. אז ידעתי שהאבא שלך לא יחזור. רק חלק מן החפצים שלי נשאר שם עדיין.

במרס 1952 כתב תיאודור הויס (Heuss), הנשיא הראשון של הרפובליקה הפדראלית של גרמניה:

בוודאי תבינו אותי אם בהזדמנות זו הנני מזכיר שני אנשים שהיו פעם התמוכות האיתנות של החיים הדתיים והרוחניים-תרבותיים של יהודי וירטמברג, קורבנות שבמלוא מודעותם הקריבו את עצמם, אשר הם – בהתאם לתפישתי – ראויים להישמר בזיכרון, וישמרו בזיכרון, כאות וכמופת: ד"ר זיגפריד גומבל וד"ר אוטו הירש (Hirsch). מובטחני שאיש לא יתרעם עלי אם אני קורא דווקא בשמותיהם ביום הזה. הייתי מיודד איתם. במגעי הרוחני עממם למדתי רבות, החל בזמנים שבהם עדיין הייתי ילד למחצה ועד לשנותי הבשלות. גם בתקופת-הרדיפות הנוראה נשמר בינו קשר הדדי של אמון מלא, ומתוך הערכה ובושה גם יחד נעשיתי בזכותם מודע למשמעות שיש, וצריכה להיות, לעמידה אמיצה בשער. שני האנשים הללו, שייצגו קשר פורה כל כך בין יסודות יהודיים למכורה השוואבית, מן הראוי שזכרוננו ינצור אותם בנושאי-המגן של חיי-שיתוף מתגבשים.

(תיאודור הויס: אל ועל יהודים, בהוצ' ה' לאם, 1964
(Lamm), עמ' 128).

בשנת 1961 קראה העיר היילברון בשמו לאחד מרחובותיה. ב-1987 וב-1992 כתב מרטין אובה שמיט (Martin Uwe Schmidt) תיעוד של חייו ופעלו, בכותרת: אנושיות נגד ברבריות.

השנים 1939 עד 1945, אותן שנים אכזריות של מלחמת העולם השנייה, עברו בשקט יחסי בארץ-ישראל. המהומות של הערבים מ-1936 עד 1939 נפסקו. לאנגלים נדרש השקט בארץ. שהרי המזרח הקרוב, אזור הים-התיכון, יכול היה להפוך לזירת-קרב. המשמעות המלאה, הנוראה, של השואה נודעה, לפחות לי, רק במועד מאוחר יותר. החברה והמכון שלנו היו בתקופה הזאת מרוחקים גיאוגרפית ממרכזי הפסיכואנליזה, ומבודדים למדי.

באוגוסט 1939 התקיים בפאריס הקונגרס האחרון שבו השתתף אייטינגון. זאת היתה גם הישיבה האחרונה של ועדת-ההוראה הבין-לאומית. במשך 11 השנים הבאות לא התקיים עוד כל קונגרס של החברה הבין-לאומית. באותו זמן גם ביקר אייטינגון בפעם האחרונה את פריז. כבר לפני הנסיעה הזאת היתה בריאותו של אייטינגון רופפת. הוא סבל מתעוקת-החזה, אבל המשיך לעבוד עבודה מלאה במשך היום, ונהג לעיתים קרובות לקרוא בלילה עד לשעות המוקדמות של הבוקר. הוא לא ידע להתחשב במצבו. "מעולם לא הבנתי כיצד עלי לשמור על כוחותי, ולעולם לא אלמד זאת". הקבוצה הקטנה שלנו שהיתה מורכבת מרופאים צעירים, עובדי-המכון, הוסיפה לקיים את פגישותיה אצלו כל יום רביעי בערב, כדי לדון בבעיות שהתעוררו. כאשר רצה להעביר לי מסר – אז עדיין לא היה טלפון ברשותי – שלח לי אותו כתוב בכתב-ידו*. כאשר הבחין פעם אחת בתומכי-הספרים העשויים פח על שולחן-הכתיבה שלי הגיעו אלי כעבור שבוע תומכי-ספרים מלאכת-מחשבת, עבודת-יד, הניצבים עליו עד היום. כזה היה אייטינגון: נדיב, טוב-לב, ועם כל השגיו הבולטים,

* דוגמה ממכתביו של ד"ר אייטינגון בעמ' 83.

צנוע לאין שעור. הוא היה הכוח המניע בחברה ובמכון, וכיהן בהם כנשיא וכמנהל עד למותו. בארץ המשיך את אשר התחיל בו החל במגעו הראשון עם האנליזה ב-1907, בווינה. אז נתן פרויד לאייטינגון את אחד מספריו, עם ההקדשה: "לעמיתי, האדון ד"ר אייטינגון, כמזכרת ידידות מביקורו בווינה. ד"ר פרויד. 25.1.07". באותו ספר מופיעה הקדשה שניה של פרויד: "כעבור עשרים שנה הפך העמית הצעיר לעמוד התומך המוצק לבנין שנבנה מאז. ב-25.1.27, למקס היקר שלי. פרויד".

בהנהלת מ' אייטינגון, נשיא ועדת-ההוראה, נוסחו בשנים 1928 ו-1929 הטיטוטות הראשונה והשנייה להנחיות להכשרה הפסיכואנליטית, והן נשלחו, כדי לקבל חוות-דעת ביקורתיות, לוועדות-ההוראה המקומיות באירופה ובאמריקה. שתי הטיטוטות הללו הכילו 86 עמודים. ההצעות של הטיטוטה השנייה התקבלו, בשינויים קלים. החברה הפסיכואנליטית של ניו-יורק דחתה קבלת חברים שאינם רופאים. הקבוצה הצרפתית לא גילתה עמדה אחידה, ומוסקבה השיבה שבתנאים הקיימים ברוסיה כלל לא באה בחשבון הכשרה של ממש.

כעבור יותר מ-60 שנה נותרו אותן הנחיות בתוקפן, ושימשו מהותית, כבסיס של ההכשרה: אנליזה לימודית, תיאוריה, אנליזות-בהדרכה. כתנאי-יסוד להכשרה נדרשים מן המתמחה: בגרות נפשית, אופי אחראי וכשרון לפסיכולוגיה. הפרעות נוירוטיות קשות מהוות נימוק לדחיית מועמד. עבור רופאים ההכשרה המדעית הקודמת להתקבלות: השלמת לימודי הרפואה. עבור מי שאינם רופאים: השלמת לימודים במסגרת של השכלה גבוהה, ידיעות והתנסות בתחומי הביולוגיה, הפיזיולוגיה, הפאתולוגיה והפסיכיאטריה. לאנליטיקאי הבודד אין זכות לקבל מועמד להכשרה על אחריות האישית בלבד.

אני משוכנע שרק הודות לעקרונות המהותיים שאייטינגון קבע בהנחיות שלו הובטחו ההתפתחות, הכשרת דור-המשך, והתפשטות הפסיכואנליזה על בסיס בין-לאומי.

המגורים. הערבים בביתו – בית אייטינגון היה פתוח לרווחה – לפעמים עם אורחים מחו"ל כגון הנסיך פטר, עם הידיד ארנולד צווייג, עם מלומדים, אמנים, סופרים, דמו תמיד לחגים קטנים, ככל שחזרו ונשנו. אינני מסכים עם אלה הטוענים כי לאחר מותו של פרויד הסתגר אייטינגון במעגלו הפרטי שלו. בהזדמנות אחת אמר: "אני מקווה שאמות כשאני רתום בריתמה שלי, זה הדבר הרצוי לי ביותר". וכך אכן קרה. אבל לדעתי גרמה מודעותו למצבו הכלכלי המעורער, לאובדן אי-התלות שלו, מן הבחינה הכספית, להחמרת מחלת-הלב שממנה סבל, ותרמה למותו בטרם עת.

אייטינגון נפטר ב-30 ביולי 1943. קברו נמצא על הר-הזיתים בירושלים.

כעבור 24 שנים, בסתיו 1967, לאחר שנכבשה העיר העתיקה במלחמת-ששת-הימים, עליתי להר-הצופים, ורק לאחר חיפושים ממושכים מצאתי את קברו ואת קבר אשתו מירה, שנפטרה ב-1947. שני הקברים היו הרוסים למחצה.

ההוצאות לשיקום הקבר ולהקמת מצבה חרגו אל מעבר לאמצעים שהיו ברשות החברה שלנו. לכן שלחתי מכתב אל אחותו של אייטינגון בניו-יורק. הודות לעזרתה, ולעזרתם של ידידים, במיוחד של הגב' אמה ארליך (Ehrlich), עלה בידינו לקיים אזכרה צנועה ומכובדת לזכרו, לצד קברו, בנוכחותם של ידידים, תלמידים ועמיתים, 25 שנים לאחר מותו. נשאתי הספד קצר בעברית.

9. השנים שלאחר אייטנגון

עתה הגיעו השנים שבהם השקענו אני ועמיתי מאמצים רבים כדי להבטיח את המשך קיומם של המכון והחברה. ייחסתי חשיבות רבה לשמירה על קווי-היסוד שהותוו על ידי אייטנגון, ואני סבור שהיתה משמעות סמלית לכך שבישיבה הראשונה הוחלט לקרוא את המכון על שמו.

מזה זמן רב כבר הייתי חבר בהנהלה, עבדתי במרפאה בנוסף על עבודתי הפרטית, ערכתי סמינריונים, נשאתי הרצאות, עסקתי בפיקוח, ומאוחר יותר, החל ב-1950, קיימתי אנליזות לימודיות והדרכתי מתמחים. היו אלה שנים של עשייה ויצירה, שבהן אדם משתמש במה שניתן לו ובמה שרכש לעצמו, שבהן הוא חושף את הטמון בו ונותן את מה שמצוי ברשותו. שהרי אין זה הידע בלבד העושה את האדם: מעצבות אותו גם דעותיו, אמונותיו ומחשבותיו, והדרך שהוא דבק בהן ונאבק למען. אנחנו מכירים היטב את המתחים בקרב חוגי האנליטיקאים, את הבדלי-ההשקפות, שהם לפעמים משמעותיים ביותר, לא רק בבעיות מדעיות, אלא גם בנושאים ארגוניים, כגון נושא ההכשרה, אשר סיכנו פעם אחר פעם לא את הפן המקצועי בלבד אלא את הפסיכואנליזה כל-כולה. בתור אנליטיקאים נוטים אנו לייחס לעצמנו, אולי יתר על המידה, ידע רחב יותר ותובנה רבה יותר ממה שמצוי ברשותם של אלה שהאנליזה זרה להם.

ועם זאת אין אנו משוחררים מגישות וממניעים אי-רציונאליים, העשויים להפריע לשיתוף-הפעולה בינינו.

השתדלתי להתגבר בדרכים חיוביות על משברים שהתעוררו, ולא תמיד הצלחתי בכך, כמו למשל בבעיית החברות של מי שאינם

שלפיה צריכים היו החברים שלא היו רופאים להגביל את עצמם לטיפול בילדים ובבני-נוער. זה היה הסדר חסר-שחר ובלתי-מציאותי שבוטל רק מאוחר יותר. על הפרשה הזאת מעידה חליפת-המכתבים דלהלן עם אנה פרויד:

ספטמבר 1959

גב' פרויד היקרה

החברים שלנו שחזרו מן הקונגרס האחרון סיפרו לנו על הרושם הבלתי-נעים, ואפילו הפוגע, שעשתה ההחלטה של החברה שלנו, המגבילה את מי שאינם רופאים לאנליזה של ילדים ובני-נוער, כפי שצויין בדו"ח של הנשיא. ואכן, צר לי על שההחלטה הזאת התקבלה כפשרה חסרת-שחר העשויה להזיק. עמיתי סיפרו לי שהוסבר לך המצב בישראל שתרם לצעד זה. בנוסף על כך ברצוני להבהיר ולהדגיש שתי נקודות הנראות בעיני מהותיות: (1) התקנות שלנו מרשות לחברים שאינם רופאים לטפל במבוגרים (אני התעקשתי על כך) "לשם למידה או מחקר, בפיקוחו של אנליטיקאי שהוא רופא". בסעיף הזה ניתן כמובן, למזלנו, לעשות שימוש רחב. (2) החברים שלנו שאינם רופאים הם חברים מלאים (חברים לכל דבר), בעלי אותן זכויות בחברה כמו האחרים, ולמעשה הם נוטלים על עצמם חלק ניכר מפעילויותיה.

אני תוהה איפוא אם ההערה של ד"ר גילספי (Gillespie) היתה עלולה לסלף צד זה של המצב, ואם כך אולי תוכלי להסב את תשומת ליבו לעובדות הללו, כדי שבבולטין הרשמי יהיה אפשר לשנות את הסעיף בהתאם, ברוח של קביעה חד-משמעית לגבי המעמד השווה של כל החברים שלנו.

אשמח לשמוע ממך כי נקודה זו ניתנת לסידור
לשביעות-רצונך המלאה. אני מקווה מאוד שאת מרגישה
בטוב. שמעתי בקורת-רוח מרובה על שיקולייך הרציניים
לבקר בישראל. דרישות-שלום לבביות

בידידות

ד"ר אריך גומבל

נשיא

התשובה היתה:

12 באוקטובר 1959

אל ד"ר אריך גומבל

החברה הפסיכואנאליטית בישראל

רח' ד'ישראל 11

ירושלים

ד"ר גומבל היקר

רב-תודות לך על מכתבך. שמחתי מאד לפגוש את החברים
מישראל בקונגרס, ולשוחח עימם ארוכות. הם סיפרו לי
רבות על הקשיים שאתה נאבק עימם, ואני יכולה להבין
היטב עד מה קשה לנווט את דרכה של החברה.

פרשת החברים שאינם רופאים היא אכן מצערת ביותר.
אינני חושבת שמשותפי-הקונגרס הבינו שלא כהלכה את מה
שמסר ד"ר גילספי. לדעתי הם הבינו היטב כי ההגבלות
שהוטלו על חברים שאינם רופאים מקורן בנסיבות חיצוניות
ולא במעמדם בתוך החברה. אבל הרושם האומלל נוצר משום
שהיתה זאת חזרה על ההתרחשויות בארצות-הברית.
שלילת זכותם של אנליטיקאים שאינם רופאים להעביר
אנליזות נבעה במקורה גם שם לא מרצונן של החברות, אלא
היתה תוצאה של כללים וחוקים המתייחסים לפרקטיקה
רפואית. למעשה בכמה מן החברות האמריקניות מותר עתה

חברים מלאים בארצות-הברית, בניגוד לנהוג בחברתכם.
אבל אני חושבת שדבר זה הרשים את הקונגרס פחות מאשר
ההגבלות על הפרקטיקה.

האם אין שום דרך שבה תוכל החברה להתנגד למצב
התחוקתי שיצר את האנומליה הזאת?
יתכן שלא הערכנו כאן כראוי את הקשיים החיצוניים.
שהרי אצלנו המערכה הזאת הוכרעה ונסתיימה בניצחון כבר
לפני שנים רבות, על ידי ארנסט ג'ונס.
המעורבות שלנו בקונגרס בענין זה מראה אולי, עם זאת,
עד מה חשובים עבורנו קיומה והתפתחותה של החברה
בישראל.

הרבה ברכות ודרישות שלום
שלך בנאמנות, אנה פרייד.

הקונגרס ה-21 של החברה הפסיכואנאליטית הבין-לאומית,
קופנהאגן, 1959. מתוך הדו"ח של הנשיא (גילספי).
(117 Bulletin, Int. Journal of Ps.A., 1960):

שמענו מהחברה בישראל על השינוי במדיניות, דהיינו:
מועמדים להכשרה שאין להם תואר רפואי יתקבלו רק
כמטפלים בילדים ובבני-נוער. בחברה 16 חברים, 9 חברים
נספחים ו-20 מתמחים.

בעייה אחרת, שעוררה ויכוח סוער, נגעה בדרך הטיפול האנליטית.
פאני לובסקי (Lowzki), שקיבלה את הכשרתה בפאריס, קיבצה
סביבה קבוצה של גנות, מדריכי-נוער ומורים, במטרה להכשירם
כתראפויטים לילדים ולבני-נוער מופרעים מבחינה נפשית, כלומר
כמתחנכים-טיפוליים. שיטתה היתה אמורה להיות קרובה לדרך-

הטיפול של אייכהורן. אבל בעצם עשתה רושם של "שיטה-של-אבא-טוב" פשטנית, עם מכסימום של מתירנות, שבמרכזה השימוש המודע בהעברה. את מאמצי להסב את תשומת-ליבה לסכנותיה, לחד-צדדיותה ולחוסר-התאמתה עם האנליזה דחתה כהתקפה אישית.

רק ב-1952 הצביעה המליאה נגד ההכרה ב"קורסים למחנכים-טיפוליים" על ידי החברה הפסיכואנליטית שלנו. אז הוזכר גם, בצדק גמור, שההערה הרשומה ב"דיפלומה" של מסיימי-הקורס כי עברו אנליזה, אינה תואמת את מה שמקובל עלינו.

גם בלאו הכי לא היה מחסור בחיכוכים. מונחת לפני חליפת-מכתבים, שנטלו בה חלק וולף (Wulf) ובורק (Borack), שחלקו זה על זה, שלט (Schalit), שניסה לתווך ביניהם ברוח אוהדת, ואני. וולף איים בפרישה ובהתרחקות מן החברה, וכבר ב-1947 כתבתי לו:

אנחנו מצטערים מאד-מאד על הצעד שאיימת בו בישיבה האחרונה, ומעוניינים מאד שתחזור בך מאותה החלטה, למען המטרה המשותפת לכולנו.

למעשה שימש וולף נשיא עד 1953, ומעולם לא פרש מן החברה. הפסיכואנליזה היתה יקרה ללב כולנו, ומשום כך גם החברה הישראלית המקומית, שהעמידה לעצמה כמטרה את טיפוח המדע-הפסיכואנליטי, את הפעלתו המעשית ואת הכשרת דור-ההמשך האנליטי שלנו. אבל גם אנשים שלא היו חברים בחברה פעלו למען הכרת-האנליזה והתקבלותה ברבים. כך איפוא כתבתי במאי 1953 לאנה פרויד:

ד"ר ברכיהו, שאני כותב לך בשמו, הקדיש את זמנו ואת כוחותיו לתרגום כתבי אביך לעברית. ברצונו להוציא קובץ שבו יהיו כלולות היצירות הבאות: השגיגות והחלומות בסיפור 'גראדיווה' של ו. ינסן; זכרון-ילדות של ליאונרדו דה וינצ'י; המשורר וההזייה; מוטיב בחירת-התיבות; משה של

בספרות ובאמנות" – מאת זיגמונד פרויד. אני מאד מעוניין לדעת אם תוכלי לתת לכך את הסכמתך. ד"ר ברכיהו הקים את מערכת הבריאות של בתי-הספר ואת התחנות לטיפול בילד ובנוער.

לכך הוספתי:

אני חושש שהפעם יהיה קשה למישהו מאנשי החוג שלנו להגיע לקונגרס. אני מקווה ששלומך טוב ושולח לך את ברכותי הלבביות.

היא שלחה לי את תשובתה כדלקמן:

31 למרס 1953

האדון ד"ר גומבל הנכבד

אני מודה לך על מכתבך, שהעברתי אותו מיד לאחי ארנסט. הוא האיש מקרב המשפחה שקיבל על עצמו את הטיפול הקשור בזכויות-יוצרים. הוא יכתוב לך ישירות.

כל כך חבל שלא נראה אותך ואת הידידים האחרים מישראל בקונגרס! אני מקווה שזה יהיה קונגרס מוצלח במיוחד. כאן בלונדון עבר עלינו חורף קשה, עם הרבה ערפל שחור, קור ושפעת. חשתי כל זאת כהוגן על בשרי, ואני שמחה לקרני-השמש הראשונות ולחופשת הפסחא.

האם ניתן לראות בתוכניות התרגום אות וסימן לכך שהאנליזה עושה חיל בישראל?

בברכות לבביות

שלך, אנה פרויד.

10. המצור על ירושלים, מדינת-ישראל

סופה של מלחמת-העולם השניה הביא בעקבותיו גל של עלייה, מהומות וטרור מצד הערבים, ועוינות פוליטית גלויה מצידו של השלטון המנדטורי הבריטי.

זעם, יאוש, התקוממות מוצהרת, טרור ונקם באו בזה אחר זה. ב-29.11.1947 הוחלט באו"ם לסיים את המנדט הבריטי ולחלק את פלסטינה. מדינה יהודית היתה אמורה לקום, וגילויי התלהבות ושמחה באו בעקבות ההכרזה. קשה לתאר את התחושה של אותם רגעים.

ומה שבא לאחר מכן היה טרור מוגבר מצד הערבים. בירושלים שרר מתח מתמיד, הדרך לתל-אביב לא היתה בטוחה וניתן היה לנסוע בה רק בשיירות.

אני עצמי הייתי מגוייס רשמית לחי"ם, עמדתי בשמירות, למדתי להשתמש במקלע צ"כי התאמנתי פעמיים בשבוע בשימוש באקדח. הייתי מרוצה כאשר השרות שלי נקבע לתחילת-הלילה, כך שהתאפשר לי לקבל את המטופלים הראשונים שלי בשעות-הבוקר.

באביב 1948 מצאה ירושלים את עצמה במצור, עם כל המשתמע מכך: קרבות מתמשכים, קיצוב במים ובמזון. פגז פגע במכון שלנו. כתבתי לוועד-המנהל בתל-אביב: "המכון שוכן באזור מסוכן במיוחד שנפגע קשות. בעוד שלעצים שלנו לא נגרם שום נזק, הרי הגג והקומה העליונה ניזוקו עד כדי כך שעלינו להחליט אם ברצוננו לבצע תיקונים בקנה-מידה ניכר, או לנטוש את הבית. בשני המקרים יהיו לנו הוצאות רבות. הוצאותיו של המכון כוסו עד כה על ידי תשלומים סדירים של החברים הירושלמיים, על ידי ד"ר סמליאנסקי (Smeliansky)

החברה תעמיד לרשות המכון מיד, אם אפשר, סכום של 60 לירות (כלומר 30 לירות לכל אחת מן השנים 47 ו-48), בלי להגביל את השימוש בכסף זה דווקא לספריה".
באפריל 1948 כתבה לי אלן סימון (Simon) (אחת מן החברות שלנו בעבר בירושלים) מטופקה בארצות-הברית:

היום אני כותבת לך רק כדי לחזור ולשאול אותך אם אין ברצונך, למרות הכל, לעזוב את פלסטינה, וכדי לומר לך שוב שהנני מוכנה לעשות כל דבר כדי לסייע לך בכך. אם אי אפשר כבר לשלוח מכתבים מירושלים, שלח מברק, ואז בהחלט אפעיל את כל הכלים העומדים לרשותי.

אחת המטופלות שלי, אשתו של פקיד-או"ם, הביעה את דעתה: "חבל שתבזבז את עצמך למען הארץ הזאת".

אבל בקרבי התפתחו זהות והתקשרות חדשות. שוב לא היתה קיימת עבורי הדרך חזרה אל השמאל הפוליטי. הוא היה שיך לתקופה שחלפה ועברה עבורי: בינתיים כנראה נעשיתי אירופאי-ישראלי.

ב-14 במאי הוכרז בתל-אביב על הקמתה של המדינה העברית – לראשונה לאחר 2,000 שנה. הקרב על ישראל החל. צבאות של חמש מדינות ערביות פלשו לארץ – מול 600,000 יהודים, בערך, שנמצאו בה. זאת היתה מלחמה עקובה מדם, שנפלו בה 6,000 קורבנות, ביניהם גם אחד ממטופלי המוכשרים ביותר.

11. הפרקטיקה שלי

בפרקטיקה האנליטית הפרטית שלי טיפלתי תחילה בילדים אחדים, ומאוחר יותר עלה בה מספר הגברים על הנשים. לרוב היו אלה אנשים צעירים, רבים מביניהם בעלי מקצועות חופשיים ואקדמאים. לעיתים עלה מספר הפניות אלי עד כדי כך, שבגלל המחסור בזמן שעמד לרשותי לא נתאפשר לי לקבל את כולם.

במשך שנים רבות ניהלתי רשימות על כל שעת-טיפול. אבל מטעמי סודיות לא יכולתי מעולם להחליט לפרסם את מהלכו של טיפול.

לדעתי הריחוק שעליו מקפיד האנליטיקאי, האפיוק שאותו הוא גורס (אייטינגון כינה זאת פעם: לחיות עם תריסים סגורים), מאפשרים למטופל לפתח את האסוציאציות שלו בחופשיות, ללא פחד, ללא הרגשת אשם ובושה, ובכך מושגות התפתחותו והמשכיותו של התהליך האנליטי. האנליטיקאי הוא פרשן, ולא ממציא. לא רק הפרשנות כשלעצמה אלא גם הנעימה והיצירתיות האינטואיטיבית המלוות אותה עשויות לסייע להשתחררות מפחד, מבושה או מתחושת-אשם כלפי האנליטיקאי. כאן הופכת האנליזה לאמנות.

שהרי נדרש אומץ-לב מצידו של המטופל כדי לחקור היכן טמונים הקונפליקטים הבלתי-מודעים שלו, לחפור ולהוציאם אל מודעותו ולגבור עליהם במידת-האפשר. לפעמים מוביל תהליך זה לחוויה מרשימה אצל המטופל והמטפל גם יחד.

בעייה מיוחדת היוו האנליזות הלימודיות. נסיוני לימד אותי כי המתמחים המוכשרים ביותר היו אלה שיקלו ורצו להפוך את האנליזה הלימודית לאנליזה תראפויטית, אלה שהביאו עימם השכלה, תרבות וערכים אנושיים – גורמים שבעיני הם חיוניים למקצוע זה.

יסודית מיגעת וממושכת יתר על המידה, וההשתתפות בסמינריונים והנסיעות בין תל-אביב וירושלים כמעמסה בלתי-מוצדקת. הם מחו נגד אורכה של ההכשרה המלאה וההוצאות הכרוכות בה. אם נשר חלק מן המתמחים הללו במהלך הכשרתם, הרי שלפעמים התגלו רוגז ומרירות בעקבות הנשירה, ואפילו יחס עויין לאנליזה, בנוסף על סכנותיו של ידע-חלקי, עם כל אי-ההבנות הכרוכות בו.

וכך הגשתי הצעה לחברה בדצמבר 1959, וביקשתי את חוות-הדעת הביקורתית של חבריה: לקיים שני סוגי-הכשרה שונים. האחד – עבור מתמחים שברצונם להיות אנליטיקאים. והשני עבור פסיכיאטרים ורופאים אחרים, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים, המצפים לכך שההכשרה הפסיכואנליטית תסייע להם בפעילותם המקצועית. אלה האחרונים לא יתקבלו לחברה שלנו ולא יהיו מוסמכים לעסוק בתראפיה אנליטית. והם גם לא יהיו חייבים לעבור אנליזה אצל אנליטיקאי-מנחה.

באותו מועד לא התקבלה ההצעה. היא מומשה כעבור 10 שנים, עם פתיחת קורס תלת-שנתי לתראפיה בעלת אופי אנליטי. בדרך כלל קיבלתי את הרושם שהמושג אנליזה לימודית נתפס בצורה נוקשה מדי, כביכול מסתיים בה תהליך נפשי מסוים. הצעתי להעברת אנליזות-חוזרות לא זכתה להדים חיוביים ולנכונות בקרב עמיתי והמתמחים שלי. אבל הרבה ממה שמתואר כיום כ"שיטה" שלי היה מקובל ומופעל כבר קודם לכן. ניתן לומר שסגנונות משתנים בדומה לאופנות, אבל כל מתמחה טוב מסגל לעצמו סגנון עצמי משלו.

התנגדתי לכל מסירת חוות-דעת מאת האנליטיקאי-המנחה על המתמחה אצלו, כדי למנוע את הופעתה של נאמנות-כפולה.

12. תפקידים חדשים

ביוני 1953 נפטר באופן פתאומי ד"ר שליט (Shalit). במועד זה היתה החברה קיימת כבר 20 שנה. את קיומה המתמשך יש לזקוף לזכותה של רוח-החלוציות שאפיינה את הפסיכואנליטיקאים בשנותיה המוקדמות, בדומה לאותה רוח שהיתה מקובלת בציונות. שליט היה ממייסדיה של החברה, מתומכיה וממטפחיה, ובמשך תקופה של כמעט שתי עשרות שנים שימש כמזכיר שלה. במותו אבד לי ידיד, שקשה למצוא דומה לו בכושרו לשמירה על קשר ולשיתוף-פעולה. אנה פרויד כתבה לי:

זמן קצר לפני שהגיע אלי מכתבך נודע לי על מותו הלא-צפוי של ד"ר שליט, ידיעה זו העציבה אותי מאד. כשראיתי אותו לאחרונה כלל לא עשה רושם של אדם שקיצו קרוב. אני יודעת איזה גורם חשוב ופעיל היה בחברה שלכם, ועד מה יקשה עליך למלא את הפער שנוצר. שתי אבידות כאלה, כמו של ד"ר אייטנינגון וד"ר שליט, הן מכה קשה בשביל חברה צעירה. רוצה הייתי שהאנליטיקאים ימנעו מן השגיאה שכולם עושים – לעבוד הרבה מעבר לכוחותיהם.

ב-1953 נבחרתי לנשיא, אחרי וולף (Wulf), וכיהנתי בתפקיד זה, מדי פעם בהפסקות סדירות של שנתיים, עד 1973. בנוסף על כך ניהלתי את המכון במשך שנים רבות החל מ-1962. הייתי עמוס בעבודה, ואפילו מזכירה לא היתה לי.

ירושלים הפכה לבירתה של ישראל. רבים מאלה שנטשו את העיר בתקופת המצור חזרו אליה. בין כה וכה קיבלה פנים אחרות. המכון

לפתוח מכון חדש, גדול יותר. כמו בארצות אחרות חלו גם כאן בשנים האחרונות התקרבות ואינטגרציה מסויימת בין האנליזה לרפואה הכללית. ההתפתחות של היבטים פסיכוסומאטיים ושל הפסיכיאטריה כולה, שבאה בחלקה בהשפעת האנליזה, גרמה לו למטפל הפסיכואנליטי להיכלל במסגרת הרפואית הכוללנית, והראתה לרופא הכללי, ולרופא-המומחה, את התפקיד המהותי של החוויה וההתרחשות הנפשיות עבור בריאות וחולי.

ב-1954 נתמנתי מורה-מן-החוץ באוניברסיטה העברית ונתתי סידרת-הרצאות על תורת-הנוירוזות לסטודנטים בשנים החמישית והשישית ללימודיהם. שמחתי על כך שהפסיכואנליזה נכללה, זו הפעם הראשונה, בתכנית הלימודים של הפקולטה לרפואה. החל מ-1956 נעשיתי מרצה בכיר קליני בפסיכיאטריה ויועץ פסיכואנליטי במחלקה לפסיכיאטריה של ילדים (במרכז לסקר).

בין הברכות שזכיתי להן, כמקובל בהזדמנויות שכאלה, גרמה לי שמחה רבה במיוחד זו של ד"ר נגלר (Nagler). הוא היה מייסד הקליניקה לטיפול בילד ובנוער של התנועה הקיבוצית, והדמות המנחה בתחום ההלכה והמעשה של החינוך המשותף. הוא כתב לי:

נודע לי רק עכשיו, ובמקרה, הודות לפירסום בעיתונות, על המינוי שלך למרצה באוניברסיטה שלנו. ברצוני לאחל לך הנאה רבה בתפקידך החדש והצלחה רבה. כתלמידך לשעבר מותר לי בוודאי לומר שאני שמח לא רק בזכותך אלא גם בזכותם של הסטודנטים לרפואה, שמעתה תינתן להם האפשרות להכיר באמצעותך את האנליזה; יודע אני, שאז גם יוכלו לעמוד על מלוא רצינותו של מדע זה, שתפישתו השיטתית עלולה לגרום נזק רב.

(ד"ר נגלר היה אחד המוכשרים והפעילים ביותר מבין החברים שלנו, ונפטר בטרם עת).

מכתבו של ג'מס מן (James Mann), פרופסור-אורח בפקולטה לרפואה ובמרכז לסקר, אל ד"ר ק' מן (K. Mann), מנהל המוסד הרפואי הדסה, שאני מוסר אותו להלן, היה כנראה גורם שבזכותו נשמר הקשר ביני לבין אנשיו במשך שנים רבות;

בשיחותי עם ד"ר גומבל בדבר הרחבת הקף עבודתו במרכז לסקר, אמר לי כי בעוד שאינו יכול להסכים להקדיש את מחצית זמנו למרכז, הרי יהיה מוכן לקבל על עצמו סידור של רבע משרה. בהתחשב בצורך הדחוף של המרכז בייעוץ מתקדם בשנה הבאה, אני רואה בהצעתו של ד"ר גומבל הוכחה נוספת להתעניינותו הנדיבה בפעולות ההוראה וההדרכה שלנו. לדעתי ראוי איפוא להציע לד"ר גומבל רבע-משרה, כמנהל-בפועל, וכי מינויו יכנס לתוקפו ב-1 ביולי 1956. במסגרת תפקיד זה ימשיך ד"ר גומבל בלוח-הזמנים הנוכחי של שעות-הפיקוח והסמינריונים שלו. בנוסף על כך, ישתתף בישיבות הוועד-המנהל של המרכז, וימשיך לנהל את ישיבות האיבחון והטיפול השבועיות.

ניסיתי להפיץ מידע ומודעות אנליטיים, ולא תמיד היה אפשר להמנע מאי-הבנות ומטעויות. דברים שמעולם לא טענתי אותם ולא התכוונתי אליהם יוחסו לאנליזה. אלא שקיוויתי שיווצר חוג של פסיכיאטרים, ובכלל, קבוצה של רופאים צעירים, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים, שיכירו את ההשקפות הפסיכואנליטיות והפסיכודינמיות וישתמשו בהן בעבודתם, ואכן, הצלחתי במשימה הזאת.

13. מכתבים ופגישות

קיימתי קשרים עם הרבה עמיתים בעלי-שם, וראיתי חובה לעצמי להזמין לבקר בחברה שלנו, הרחוקה גיאוגרפית ממרכזי האנליזה, שהיתה מבודדת כתוצאה מן המלחמה וכל מה שהתרחש אחריה. ההצלחה האירה לי פנים. בהרבה מן התשובות בא לידי ביטוי, לדעתי, לא נימוס בלבד, אלא התענינות של ממש בעבודתנו. כך כתב למשל מקס שור (Schur) ב-1964:

עמיתי היקר. לפני שבועות מספר שאלת אותי במכתבך, אם ברצוני לבוא לישראל. ערשיו התכנית הזאת תתממש. אגיע ביום ששי, ב-2 באפריל 65, ואצטרך (לצערי) לחזור ביום רביעי. מובן שאשמח לראות שוב את החברים, ואם ברצונך בכך, אתן גם הרצאה. כנושא אני מציע 'בעיית המוות בכתביו ובחייו של פרויד', דהיינו, סקירה על בעיית-המוות כל-כולה, הן מבחינה ביוגרפית והן מבחינה ביקורתית, ביצירתו של פרויד. אני מניח שנושא כזה יהיה משמעותי יותר עבור החברים, ובעיקר הצעירים שבהם, מאשר הרצאה קלינית-עיונית. אבל אם הרצאה כזאת נראית בעיניך יותר, יכול אני לדבר על 'הבטים מטה-פסיכולוגיים של פוביות אצל מבוגרים'.

אודה לך מאד אם תוכל למסור לי בהקדם את דעתך על הצעתי שלי, משום שבהתאם לכך יהיה עלי לתכנן את שהותי הקצרה בישראל.

בנאמנות, מקס שור.

ד"ר גומבל היקר

אני מודה לך על תשובתך המהירה. אשמח מאד לתת את
ההרצאה על בעיית המוות בכתביו ובחייו של פרויד. בברכה
אישית מקרב-לב, שלך בנאמנות

מקס שור.

ב-15 במרס 1965:

ברצוני להסב את תשומת-לבך לכך שלהרצאה יידרש לי זמן
של כשעה-וחצי לפחות. אבקשך לשלוח הזמנה גם לידיד
ותיק שלי, לרופא-העיניים ד"ר אריה פליישר (Fleischer),
שהיה במשך תקופה מסויימת רופא-העיניים של פרויד.
בברכות לבביות,

שלך, מקס שור

לאחר ביקורו כתבתי לו:

ההרצאה שנתת לחברה שלנו על בעיית המוות ביצירתו
ובחייו של פרויד היתה מוצלחת ביותר. כולנו התרגשנו מאד
ואנו אסירי-תודה לך.

בחליפת-המכתבים ביני לבין שור מצאתי בין השאר העתק של מכתב
אליו מאת אנה פרויד, שמקס שור השאיר אותו, כנראה, בידי:

קורת-רוח רבה נגרמה לי מקריאת השאלות-והתשובות
בחליפת-המכתבים בינך לבין ג'ונס. הוא התרשם ביותר
מסיפורך. אני סקרנית מאד לדעת כיצד יחליט להשתמש בו.
עבודתך שימחה אותי ביותר. היא מרשימה מאד, חכמה

אלה המסוגלים לחשיבה מטה-פסיכולוגית קטן ביותר. ניתן להסיק זאת מתוך התנגדותם להרטמן (Hartmann). אבל אין דבר. אני מוצאת שעבודתך משמשת הוכחה מצוינת לחשיבותם של מושגים מטה-פסיכולוגיים בקליניקה. תיאור תולדות-המחלה מצא חן בעיני במיוחד. האם זוכר אתה את השיחה בינו במטוס, כאשר ניסיתי לשכנע אותך להעשות פסיכואנליטיקאי ממש, למרות הפסיכוסומאטיקה, ולא להסתפק בהשקפה הפסיכיאטרית על מחלות-עור? ואכן הצלחת בזאת, והתוצאות מראות באיזו מידה השתלם המאמץ. בעיני מוצא חן כל סולם-הדרגות של פתרון-הקונפליקטים, החל באורגאני המובהק וכלה בפסיכולוגי המובהק, יחד עם רעיון השילוב של שני הקצוות הקיצוניים. בסופו של דבר הכל מסתבר בנקל כאשר מתבוננים בתהליך-המחלה מנקודת-ההשקפה של תיפקוד-האני. אבל למרבה התמהון נדרש זמן ממושך כל כך עד שרעיון נסיגת-האני בפתרון-הקונפליקט הגיע לביטוי בהיר כמו בעבודתך. אני חושבת שאתה צריך להיות גאה מאד על כך, ואני גאה למענך ואיתך.

באפריל 65 כתב דוד ברס (Beres):

ידידנו המשותף ד"ר מקס שור, שזה עתה חזר מישראל, מספר לי שהודיע לך כי אבקר בקיץ בישראל, אחרי הפגישות באמסטרדם. הוא הציע לי שאכתוב לך. אני מתעניין מאד בחשיבה ובטיפול הפסיכואנליטיים בחלקי העולם השונים.

בתקופה שבה ביקר אותנו שור באה אלינו גם מרגארט פריז (Fries), והרצתה על 'פעולת-גומלין בין כשרון לגורמים סביבתיים, ומשמעותה

בתורה הפסיכואנליטית'. היא הביאה איתה סרט שהציג את השוני בהתנהגותם של תינוקות שזה עתה נולדו, ואת פעולת-הגומלין ביניהם לבין האמהות, סמוך ללידה.
בינואר 64, מרגארת מאהלר (Mahler):

לעיתים נדירות ביותר – ואולי אף לא פעם אחת – קיבלתי הזמנה שכל כך שימחה את לבי, כמו הזמנתך. מזה זמן רב היה בי רצון עז לבקר בישראל. וגם הדרך שבה הזמנת אותי חביבה כל כך, ואני גאה בה... אבל החשוב מכל הוא שאשמח להרצות בשבת בבוקר, ב-28 במרס, רצוי במכון שלך, על הנושא 'המשמעות של שלב ההפרדות האישי הנורמאלי, והפרעותיו, מתוך התייחסות למחקר בפסיכוזת-ילדים סימביוטית'.

בסיומו של המכתב היא מוסיפה:

אשמח מאד להיפגש עימך ועם שאר החברים ואני מודה לך מאד שהואלת להזמין אותי.

שלך בנאמנות,
מרגארת מאהלר.

והנה הזמנה שלא הוכתרה בהצלחה; באמצע ינואר 65 כתבתי לאנה פרויד:

כבר עברה כמעט מחצית-השנה מאז ששלחתי לך מכתב בשם החברה הפסיכואנליטית בישראל, שבו הזמנתי אותך לכבד אותנו בביקורך. היות שעד כה לא זכיתי לקבל תשובה, אני תוהה אם קיבלת את מכתבנו, ואהיה אסיר תודה לך אם אשמע ממך.

אני יודעת עד מה חטאתי לפניך בכך שלא השבתי לך קודם לכן. ברצוני לבקשך לראות בקושי שנתקלתי בו לענות לך אות וסימן לצערי, וגם למצפוני הרע, על שכרע אין ביכולתי להשיב תשובה חיובית על הזמנתך. אני רוצה ומתכוונת לבקר בישראל באחד הימים, אבל בינתיים לא עלה בידי לקבוע מועד לכך. לומר את האמת, אני עמוסה בעבודה מעבר לכוחותי, עלי לעמוד בהתחייבויות מכל המינים, ושוב אינני צעירה נלהבת למסעות כמו שהייתי בעבר. ויחד עם זאת, אני רוצה לבוא בזמן מן הזמנים, ואני מקווה שאז לא תכעס עלי במידה כזאת שלא תרצה לקבל את פני.

ד"ר הופר (Hoffen) שמח מאד לקראת ביקורו אצלך, ואני מצפה לדיווחיו על החברה שלכם. אני בטוחה שהוא יהנה מאד. אשמח מאד להיפגש עמך ועם שאר העמיתים מ ישראל באמסטרדם. השנים שבהן מתקיימים הקונגרסים גורמות אצלנו כאן למתח נוסף בגלל ארועי הטרור-קונגרס, שאנו מתכוונים לארגן בחברה הבריטית ובקליניקה בהמפטסד. ופעם נוספת אני מתנצלת,

שלך בנאמנות, אנה פרויד.

עם דר הופר קיימתי קשר החל מ-1958. בדצמבר 58 כתב לי:

אין ביכולתי לבוא ב-1959. כרגע ביקורי הוא בגדר חלום בלבד. בלי להתחייב, ככל שהייתי רוצה לעשות זאת, אינני יכול לתכנן את ביקורי לפני 1961 ומדובר איפוא בעוד הרבה זמן... אבל כאשר אבוא, אודיע לך לפני כן, ובוודאי שארצה

* המכתב המקורי בעמ' 84.

לבלות בחברת הפסיכואנליטיקאים הישראלים זמן רב ככל
שרק יתאפשר לי. אני מאד משתוקק לכך, האמן לי.
בברכות לבביות, שלך בנאמנות, ואני מצטער.

ו. הופר.

בינואר 1965:

ד"ר גומבל היקר,

ברצוני להודיע לך מתוך קורת-רוח רבה שעליך ועל
עמיתיי להתכוון לביקור, הפעם לביקורי שלי, ללא
אבני-נגף של מחלות ודאגות משפחתיות. אני מתכוון להגיע
לירושלים ב-5 לאפריל, ולשהות בה עד ל-11 באפריל
בבוקר, ואני מקווה שיתאפשר לנו להיפגש. אני יודע שאתם
עסוקים במטופלים שלכם ובשאר מיני עבודות, ויתכן גם,
בעונה זו של השנה, שהגיעו יותר מדי אורחים.
בינתיים, בברכת שלום,

שלך, וילי הופר.

ב-27 בינואר 1965:

אם תספק לי את ההזדמנות לדבר, מובן שאנצל אותה ברצון.
אבל עליך לעוץ לי עצה מה להכין? ובראש ובראשונה בקשר
לשפה: האנגלית מקובלת עלי, ואולי גרמנית – האין בכך
משום סכנה?

חשוב לי יותר הנושא: שום דבר מסויים אינו דוחק בי או
קרוב במיוחד ללבי. אני מורגל לדבר על נושאים כלליים
יותר, מיושנים במקצת, כגון העברה, או נזירות-העברה או
העברה-נגדית. אינני סבור שהחברה שלכם תתעניין
בפרוטוקולים של ההתאחדות הווינאית מן השנים 1906
ו-1908, ומדוע בעצם?

מסוגל לחשוב על נושא כלשהו, אנא הודיעני בהקדם.
ופעם נוספת – רב-תודות על הזמנתך הידידותית.
שלך, וילי הופר.

תשובתי היתה:

שמחנו בכל לבנו על הענותך המיידית לבקשה להרצות
לפנינו. באשר לנושא, חשבתי כי יהיה זה מעניין ביותר
עבורנו אם תרצה לתת לנו תמונה על התפתחות הכיוונים
השונים בחברה הבריטית לאחר מותה של מלאני קליין, ועל
משמעותה עבור הפסיכואנליזה ועתידה. עד לאיזה שלב
הגיעה האינטגרציה של התפישות השונות? האם הצעתי
נראית משמעותית בעיניך והאם היא מתקבלת על דעתך?
עכשיו כבר לא כל החברים, המתמחים והאורחים שלנו
שומעים גרמנית, ולכן ברצוני לבקשך להרצות בשפה האנגלית.

בברכות לבביות, המסור לך
אריך גומבל.

20 בפברואר 1965:

ד"ר גומבל היקר,

אני מודה לך מאד על מכתבך מן ה-13. הסתבר לי איפוא
שאדבר באנגלית, או במה שמכנים כך. ועכשיו לנושא: בלי
להכנס לפרטים, ברצוני לומר לך, קודם לכול, כי ההצעה שלך
מעניינת אותי מאד – אם להשתמש בלשון המעטה – והייתי
מקבל אותה בחפץ-לב. ועם זאת, בלי לכתוב במפורש את
הנימוקים, הייתי מבכר לומר כמה דברים על לונדון רק ברמז

ולא בשפה ברורה ולמרות שמתחשק לי מאד, ואולי אעשה זאת מניה וביה בעיצומו של הדין ובמירב החוצפה). מה דעתך שנבחר בנושא "על פירוש ופרשנות"? את ההרצאה הזאת ביכולתי לכתוב בנקל, ועדיין לא נאמר יותר מדי בפרשה זו. על אנגליה ועל האנדרלמוסיה אצלנו אספר לך בין לבין, כמה שרק תרצה.

להתראות,
שלך, וילי הופר

ההרצאה היתה טובה ומאלפת ועוררה ענין רב בקרב שומעיה. לאחר מכן כתב לי: "ברצוני להוסיף ולומר לך כי דור-ההמשך האנליטי שלכם הרשים אותי ביותר, וכי למרות הכל אני מקווה לראות אתכם שוב בהקדם, ובחברתה של אנה פרויד. היא מבלה עכשיו את חופשתה במקום שאין בו אנליטיקאים וגם לא מכרים, ועל כך אל תהיה עינכם צרה בה, חלילה. ברצוני להודות לשניכם שוב מקרב-לב על הכנסת-האורחים שלכם ועל נדיבותכם. אני מאחל לעצמי שבלונדון יתאפשר לי לקבל את פניכם באותה מידה של תשומת-לב, אבל אני חושש שלא אוכל לעשות זאת באותה שותפות נהדרת של שניכם".

ב-2 באוקטובר 1965 כתב:

אני נזכר בהנאה רבה בהזמנתכם. ישראל היטיבה עמי מבחינה אישית באופן יוצא מן הכלל – ממש חידוש הנעורים.

ברכות לבביות,
וילי הופר שלכם.

אחד מאורחינו הראשונים, ב-1954, היה אריך אריקסון (Erikson): אישיות מרשימה, אנושי במידה בלתי-רגילה, ועם כל השגיו המדעיים,

ביקורי האחרון בירושלים היה קצר מידי, מהרבה בחינות. היה עלי להתרכז במטרה ובמבנה של הסמינריון שלמענו נשלחתי לישראל, ומשום שבאותו זמן היו כוחותי מוגבלים במקצת, הייתי מזכיר להזניח עניינים אחרים. בין אלה, חוסר-המגע עם עמיתים פסיכואנליטיים היה המחזל החמור ביותר. בהתחשב בכך אני מעריך כפל-כפליים את גילויי טוב-לבך שלך ושל גב' גומבל כלפי. לאחר שחזרתי לכאן אובחן מה שנראה בישראל כחולשה מסוימת כפרשה המצריכה ניתוח רציני, ובעקבותיו נדרשה תקופת החלמה ממושכת. וזאת היא הסיבה לפיגור בתשובתי ובהבעת-תודותי. במעטפה נפרדת אני שולח אליך תרומה לספריה של המכון שלך. המוציא-לאור האמריקני של 'מקורות הפסיכואנליזה' הדפיס מהדורה מיוחדת קטנה של עשרים טפסים. אני חושב כי מן הראוי שאחד הטפסים הללו ימצא בספריה שלכם.

להתראות בקרוב,

שלך בנאמנות

א. הומבורגר אריקסון.

תשובתי, בספטמבר 1955:

מר אריקסון היקר,

כולי בוש על האיחור בתשובתי; ברצוני להודות לך על התרומה היפה לספריית המכון שלנו, ועל שני המאמרים

* המכתב המקורי בעמ' 85.

ששלחת לי בטובך. האחד, על 'מקורות הפסיכואנליזה' ריגש אותי במיוחד בתוקף דרך-החשיבה החמה והאוהדת שלו, שלמדתי להעריך אצלך. השני, על הזהות, חושבני שיתרום להעמקת המושג הפורה הזה, שהכנסת בשעה טובה בעת ובעונה אחת הן לפסיכולוגיה והן לסוציולוגיה. האנשים כאן זוכרים את ביקורך בירושלים לכל פרטיו ובמירב התודות. האם נוכל לקוות לראותך כאן שוב?

שלך בנאמנות,

אריך גומבל.

ב-1954 התעניין דוד רפפורט (Rappaport) במלוא הרצינות בקתדרה לפסיכולוגיה של האוניברסיטה העברית. הוא ביקר פעמיים בישראל, קשר של מכתבים נשמר בינו בשנים 1954 עד 1960, והוא שלח לי דרך קבע את מאמריו, בחלקם עוד טרם שפרסם אותם.

בהתחלת ינואר 54 כתב לי:

ד"ר גומבל יקירי,

ברצוני לנצל את ההזדמנות הראשונה אחרי שחזרתי לארצות-הברית כדי להודות לך ולגב' גומבל על הכנסת-האורחים הנדיבה שלכם.

הרשה נא לי לומר שהמידע ששלחת לי היה מאיר-עיניים והביא לי תועלת רבה. אני מעריך מאד את התעניינותך. הרשה נא לי לשלוח לך במעטפה נפרדת, כאות הוקרה, את קובץ תדפיסי האחרונים. אני מקווה שלא התרעמת על כי ד"ר חנה פניכל (Fenichel) ואני שלחנו טופס של הכרך הראשון של מאמריו המקובצים של אוטו פניכל, שאנחנו היינו עורכיו, לספרייה של המכון, כביטוי להערכתנו. הכרך השני יבוא אחריו בבוא העת.

שלך בנאמנות, דוד רפפורט.

תמיד ציפיתי לפיתוח עיוני נוסף המבוסס על הרעיונות והמושגים המופיעים בפרק זה, ובהקשר זה מעולם לא נתקלתי בחומר שניתן להשוותו למחקר שלך. בצער רב ביותר התברר לי כי לא תבוא לישראל.

הוא כתב באוגוסט 54:

בינתיים לא היו שום תוצאות למשא-ומתן ביני לאוניברסיטה; אבל הוא נמשך עדיין, ואף שהשנה הזאת כבר לא באה בחשבון, קיימת התקווה לשנה הבאה.

"כידוע לך היטב", כתבתי לו באוקטובר 55, "נותרה עדיין המחלקה לפסיכואנליזה מיותמת. אני חש זאת כאבידה גדולה לאוניברסיטה, לחוג האנליטי שלנו ולעצמי, שלא מצאת את האפשרות לבוא לכאן".

10 אוק' 55:

ד"ר גומבל היקר,

כולי מלא הערכה למכתבך מן ה-1 באוקטובר, ותהיתי אם החומר המשוכפל – כלומר, חומר שעדיין אינו מוכן לפירסום – יש בו משום תועלת לספרייה שלכם. אם כן – אשמח לשלוח דברים שונים מן הסוג הזה, אשר יתכן כי יידרשו שנים אחדות כדי להכשירם לדפוס.

לאמיתו של דבר אינני סבור שהמשפט 'לא מצאת את האפשרות לבוא לכאן' אכן מתאר את המציאות. השאלה שהתעוררה היתה אם האוניברסיטה מוכנה להתחייב למה שנדרש להקמת מחלקה יעילה. כלומר – שאלה של אי-תלות בסחבת והחופש המלא לנצל את התקציב לאחר שכבר

אושר, כאשר מתוך שתי הנקודות הללו משתמע החופש למנות מינויים. הבהרתי שאם הדברים הללו יוסדרו, אהיה מוכן למשא-ומתן נוסף. כל זה עדיין תקף.

בברכות חמות, דוד רפפורט.

4 באוקטובר 57:

ד"ר גומבל היקר,

שמחתי כאשר התברר לי כי קיבלת את מאמרי ריג (Rigg), וכי מצאת בהם ענין כלשהו. ברשותך אני שולח לך היום שני מאמרים חדשים, שאת האחד מהם (פסיכואנליזה והפסיכולוגיה של ההתפתחות) הרציתי בעצרת שבה העניקה החברה האנליטית האמריקנית את פסלו של פרויד לאוניברסיטת-קלארק (המקום היחיד בארץ זו שבו ביקר והרצה פרויד).

מובן שאני מאד מעוניין לדעת מה המצב במחלקה לפסיכיאטריה של האוניברסיטה, ובמיוחד אם נכונה השמועה שעכשיו אתה קשור לאותה מחלקה. אני משתוקק לחזור ולבקר בישראל, אבל אינני יודע עדיין מתי יתאפשר הדבר. בימים אלה מכבידים עלי עומס העבודה והאחריות, והם גברו עוד יותר בגלל פטירתן של כמה מן הדמויות המשמעותיות ביותר בממלכה הפסיכולוגית והפסיכואנליטית. אינני יודע אם היכרת את אלפרד גרוס (Gross) מברלין, הוא נפטר בראשית השנה הזאת, בערך באותו זמן שנפטר גם ארנסט קריז (Kris). אני מתאר לעצמי שאתה יודע שפרידה פרום-רייכמן (Fromm-Reichmann) איננה עוד איתנו, ורק לפני שבועות מעטים נפטרה גם קאטה וולף (Wolf). שנה רעה היא השנה הזאת.

בברכות לבביות לך ולרעייתך, ובתקווה לפגישה מהירה

שלך בנאמנות, דוד רפפורט.

הצטנרתי לשמוע את החדשות, שמהן התרשמתי שנקלעת למצב הקשה שבו מצויים רק אנשים מעטים – אם בכלל יש כאלה – המסוגלים לחלוק עמך במעמסה. אם יעלה על דעתך רעיון כלשהו כיצד יתאפשר לי לסייע לך, ולו גם במעט, בוודאי שאראה זאת כמחמאה אם תרגיש את עצמך חופשי לכתוב לי על כך... אשמח לפגוש אותך שוב, ולמגע הדוק יותר איתך, ואני רוצה מאד לשמור על הקשר בינו...

הקטע הזה מתייחס למכתבי מדצמבר 57, שבו הערתי שמותו של ד"ר ברק (Barak) היה אבידה קשה לחברה שלנו. (אייטינגון מת ב-43, דרייפוס נפרד מן החיים מרצונו החופשי ב-1949, שליט נפטר ב-53, ועכשיו ברק 1957, כולם ידידים טובים שניתן היה לסמוך עליהם, אנשי-רוח יצירתיים, ומפלסי-דרך לפסיכואנליזה).

3 באוקטובר 1958:

ד"ר גומבל היקר,

התכנית שלי נדחתה שוב בגלל סיבות בריאותיות. לא נתברכתי ביותר בכשרון לשמור על כוחותי, וככל שהשנים מתקדמות עובדה זו מתנקמת בי.

אני שמח שמצאת עניין במאמרי. אני מצרף כאן מאמר על תולדות הפסיכולוגיה של האני וטיוטה ראשונה של מאמר על האני-העליון... אם הערכת נכונה, יידרשו לי לפחות 2 – 3 שנים של עבודה כדי לגבש אותו להצגה מאוזנת של נושאיו.

בנאמנות שלך,

דוד רפפורט.

רב תודות על מכתבך החביב. בימינו אין זה שכיח שמישהו יבחין בדברים שכאלה. לכך יש יתרון אחד: עבודה שלא על מנת לקבל פרס יכולה להשאיר עבודה שלא על מנת לקבל פרס, בלי שרווחים חיצוניים יכתימו אותה. ואף על פי כן, לקבל מכתב כמכתב גורם להרגשה טובה.

מצבי השתפר, אבל כרגיל עובדה זו גוררת אחריה יותר עבודה. בידינו כמה וכמה מאמרים עיוניים, תרגומים אחדים ותוצאות נסיוניות של 3 שנים. האחרונה מביניהן מרשימה אותי ביותר. אפשר לראות בה נסיון להפעיל את המושג של *attention xxx* לפסיכולוגיה ניסויית. בידינו תוצאות משמעותיות, העשויות לפתוח דרכים חדשות ושטחי-מחקר חדשים בפסיכולוגיה ניסויית, ויתכן שיהיו להן אפילו השלכות משמעותיות על התיאוריה הפסיכואנליטית. עד לפרסום הסופי יעברו עוד שנים רבות. אבל החלק האחרון של מאמרי על המוטיבציה מכיל את ההתייחסות ההתחלתית לנושאים אלה. אם טרם שלחתי אותו אליך, אשלח אותו עם דבר-הדואר הזה. אני סקרן באשר לתגובתך. מיטב דרישות-השלום לך ולרעיתך

דוד רפפורט.

הלנה דויטש (Deutsch) כתבה לי ב-21 בינואר 1964:

ד"ר גומבל היקר,

אנא קבל אישית את תודותי הכנות ומסור נא לחברה הפסיכואנליטית בישראל את הערכתי על האהדה שגילו לי בצערי העמוק. נחמה רבה עבורי יש בכך שפליקס דויטש זכה להוקרה בין-לאומית על התרומה החשובה שתרום

לוותר על משימה מעייפת זו. רבים מכתביו האחרונים –
שהופסקו פתאומית לרוע-המזל – קשורים לעבודותיו בישראל.

שלך בנאמנות רבה
הלנה דויטש.

4 בפברואר 64:

ד"ר גומבל היקר:

ברשימה אחת שמצאתי בין כתביו של פליקס מופיעה הערה
שהיא מעין צוואה. הוא מביע בה את רצונו כי חפציו
האישיים, כמו גם הספרים וכתבי-העת (במידה שהלנה לא
תרצה להשאירם אצלה) יישלחו לישראל. הדבר הראשון כבר
התבצע, באשר לשני הייתי רוצה להתייעץ איתך.
כתבי-העת כוללים... האם לשלוח אותם (ואולי גם את
הספרים) לספריה של המכון הפסיכואנליטי הישראלי? הרבה
ספרים רפואיים יגיעו לביה"ס לרפואה של הדסה. אנא שלח
לי את עצתך בהקדם ככל-האפשר.

בברכות לבביות
הלנה דויטש.

ההתכתבות שלי עם פליקס דויטש החלה ב-1959. הוא כתב לי אז:

אני מקבל בעונג רב את הזמנתך. אני מציע להרצות לפני
החברה שלך על 'סינסתזיולוגיה אנליטית', נושא שמרבים
לדון בו כאן, היות שכבר הרציתי וכתבתי עליו בעבר. אני
שולח לך תדפיס ואת ספרי 'על הקפיצה המסתורית מן הרוח
לגוף'.

במרץ 1960:

ד"ר גומבל היקר:

אני שולח לך את התדפיס החדש הזה משום שהוא עשוי לשמש בסיס למחקר שיבוצע באוניברסיטה העברית. אני מעוניין שתהיה מודע לו, משום שייתכן ונזדקק לשיתוף-פעולה איתך.

שלך בנאמנות,
פליקס דויטש.

לאחר הרצאתו על 'תורת-ההנחות האנליטית' כתב, ב-13 במאי 1960:

ד"ר גומבל היקר,

אתה הרי מודע, מיד שניה, להתרחשויות בזמן שהותי בירושלים. עם זאת אני חש בצורך להודות לאשתך ולך, אישית, על הכנסת-האורחים בביתך, ועל קבלת-הפנים שערכת לי בחברה הפסיכואנליטית. אני מקווה שלא איכזבתי אותך ואת החברים בהרצאתי המאולתרת. הידבקות בוירוס הפעילה עלי לחץ כזה, עד שהלנה ואני נאלצנו לוותר לבסוף על הנסיעה ליוון ולחזור בחיפזון הביתה.

אני משתדל שיצרפו אותך כיועץ לתוכנית-המחקר, ואין זה מן הנמנע שאתקל בהתנגדויות מסויימות. אבל בשום פנים ואופן לא אסתפק בסידור חלקי. אין טעם להרבות כאן במילים.

בברכות לבביות מבית
לבית, שלך
פליקס דויטש.

אני שמח מאד על הצטרפותך לחבר-היועצים של הוועדה
ל'חקר תהליכי רוח-גוף והתפתחות דימוי הגוף הודות
ליצירתיות הציורית של הילד'. היא תשמש ערובה לכך
שהגישה למחקר כולו תהיה מנקודת-ההשקפה
הפסיכואנליטית. מכאן אני מגיע לנקודה אחרת. אני מתכוון
לבקר שוב בישראל, באפריל 1961, והפעם לתקופה ממושכת
יותר.

הביקור האחרון שלו, עם לואי יסנר (Jessner), היה באפריל 1961.
הוא הירצה אז על 'גישה מקיפה לבעיית הפסיכודינאמיקה'.

אנה מנכן (Maenchen) בספטמבר 1954:

ד"ר גומבל היקר,

רב-תודות על מכתבך מן ה-21 באוגוסט. אשמח לפגוש
אותך שוב לאחר הפסקה של שמונה-עשרה שנים בלבד.
(היכרנו ב-1936 במריאנבד בקונגרס, כאשר הייתי עדיין
מתמחה). "מובן שיהיה זה עונג עבורי להרצות לפני החברה
הפסיכואנליטית הישראלית. כנושא אני מציעה 'הערות
מספר על הפסיכולוגיה של האנליטיקאי' או 'הפרעות
מוקדמות באגו'.

אישית אני מעדיפה את הנושא הראשון. מדובר בענין
השנוי במחלוקת, ואני מעוניינת מאד לשמוע את התגובות
של קבוצתך.

במיטב ברכותי האישיות, ובנאמנות

אנה מנכן.

במשך שנים רבות התכתבתי עם מורטימר אוסטוב (Ostow). ב-1961 עלתה אצלו לשעה קלה המחשבה להעתיק את מושבו מניו-יורק לירושלים, ואני קיוויתי שיממש אותה. תמיד היה מוכן לסייע למכון ולחברה בנדיבות וברוחב-לב מרשימים.

פרט לאלה שהוזכרו לעיל התכתבתי עם עמיתים רבים נוספים שהתארחו והרצו אצלנו. כמו למשל: תרזה בנדיקט (Benedikt) (על 'הכשרה אנליטית – עבר, הווה ועתיד'); אדית יעקובסון (Jacobson); אליזבת גלרד (Geleerd) (על 'אשם ואוננות אצל נערה מתבגרת'); אליזבת זטצל (Zetzel) (על 'ביטויים של התנסות טראומאטית ותהליך ההחלמה'); מאריאנה קריז (Kris) (על 'מתודולוגיה של אנליזת-מחקר שהיתה צמודה לטיפול במשפחה בת חמש נפשות, שני ההורים ושלושה ילדים'); פומר (Pomer); הילדה אברהם (Abraham) (על חליפת-המכתבים בין פרויד לאברהם); ברונו בטלהיים (Bettelheim) ('על ההתפתחות המוקדמת של האני'); קרל בינגר (Binger) (על 'היחס בין הפסיכואנליזה לשאר מקצועות הרפואה הקלינית'); גוסטאב ביחובסקי (Bychowski) (על 'פרויד ויוג').

14. קונגרסים ונכסים

ב-1961, באדינבורו, ביקשתי בשם החברה שלנו לכנס את הקונגרס הבא בירושלים. ההצעה זכתה אז לתשואות נלהבות. היה זה חשוב עבורי, משום שרציתי לחזק את הקשר של הקבוצה שלנו לחברה הבין-לאומית ולהעמיק את השתייכותה אליה. אבל בינואר 1962 מסר לי הנשיא גיטלסון (Gittelsohn) שהקונגרס הבא, ה-23, יתקיים בשטוקהולם. עניתי שאני בהחלט יכול לתאר לעצמי את מחשבותיו והרגשותיו לאור ההחלטה הזאת, אלא שמובטחני כי אי-פעם אכן יערך קונגרס בירושלים.

ב-1973, התקיים הקונגרס השלושים, הראשון מחוץ לתחומי אירופה, בירושלים. השתתפו בו 1588 איש.

נחזור לקונגרס ה-23. הייתי אז חבר-מתכתב של ועדת-התוכניות. הנושא הראשי היה: סימפטומים והיווצרות-האופי. נקודת-המוצא היתה ההסבר שנתן פרויד לסימפטום הפסיכו-נוירוטי. ארלו (Arlo) הבהיר את תפקיד הדמיון, סימפטומים נפשיים אחרים לא הוזכרו. רק בהדרגה העיזו קולות של ביקורת להשמיע את התביעה כי ראוי להכיר בסימפטומים שהתהוותם והדינמיקה שלהם סוטות חלקית מן הסימפטומים הנוירוטיים. שלטה בי תחושה לא-נעימה של חשש בלתי-מוצדק לומר מפורשות דברים שפרויד לא דן בהם כבר בעבר; בניגוד מוחלט למצב שבו כל מה שנראה חדש, ואי-לכך מבטיח, מתקבל בלהיטות הן בתיאוריה והן במעשה, תוך כדי הטלת ספק בערכה של האנליזה הקלאסית!

בחלוקה החדשה של החברה הפסיכואנליטית הבין-לאומית, על מכלול פעולותיה המדעיות וההכשרתיות, לגושים או לקבוצות, היו רק חברות ארציות בודדות, כדוגמתנו בישראל, שנותרו קשורות

ישירות לחברה הבין-לאומית ותו לא. מעט מאוחר יותר סונפנו להתאחדות האירופית, אף שאנו שוכנים בתוך גבולותיה של אסיה. בדצמבר 63 בחר בי דוקטור ואן דר ליב (van der Leeuw) להיות חבר בוועדת-ההכשרה המתמדת לקביעת הסטנדרטים המינימאליים של ההתאחדות האירופית. מאז פגישתנו הראשונה חשתי בקירבה נפשית כלפיו, ותחושה דומה מצידו באה על ביטויה במכתב מ-1974:

היה זה טוב לקבל ממך אות-חיים, שממנו למדתי לדעת כי התייחסותך לפסיכואנליזה זהה לזו שהיתה לי בפאריס. אני שמח לפגישתנו הבאה...

בידידות, ואן דר ליב.

ב-1965 התכנסה הטרומ-ועידה הראשונה על נושא ההדרכה. אליזבת זטצל הזמינה אותי להשתתף בה, עם עוד כ-100 איש. בשנים שלאחר מכן נטלתי לעיתים קרובות חלק בטרומ-ועידות. אני נזכר בשיבה אחת על הדרכה: האם היא ניתנת ללמידה, האם נולדים עקרונית עם הכישרון לכך, או לא? אי אפשר ללמד אנליטיקאי להיות מדריך טוב – זאת היתה דעת הרוב. אני הייתי סבור שמהותית יש צורך בכישרון מסויים, אבל ניתן להמריץ כישרון סגולי זה על ידי תהליך-למידה, וכך להכשיר מדריכים טובים יותר. אדם מסויים מסוגל להיות אנליטיקאי טוב מבחינת הטיפול, אבל מתוך זאת לא משתמע בהכרח כי יהיה גם מנחה-סמינריונים או מדריך טוב. ברוב החברות ניתנת הסמכה אוטומטית למלא תפקידים שכאלה על ידי הבחירה לאנליטיקאי-מדריך.

לנושא של אנליזה-לימודית הערתי שהאנליטיקאי מוסר דרכה תבנית מסויימת של הטיפול האנליטי, מעבר למטרה הרפואית עצמה. ובכך טמונה מגבלה מסויימת. כאשר האישיות והפסיכופתולוגיה של המתמחה מחייבות סטייה מן האנליזה הקלאסית, מקבל אומנם המתמחה את הטיפול הנדרש לו, אבל באנליזה שלו, כלומר באנליזה הלימודית שלו, לא ילמד כיצד מתנהלים טיפולים אחרים, וכתוצאה מכך עשוי התהליך המסויים להיות מונצח. המתמחה אינו יודע מה

ובאשר לחוות-הדעת: חלילה לנו להשלות את עצמנו ולא להעריך כראוי את המידה הגדושה של נרקיסיות הטמונה בחובם של רוב האנליטיקאים המנחים, והמכשילה את ההשקפה המודעת שאין אנו רוצים במתמחים סתגלנים. למעשה אנו מעריכים ושופטים בהתאם לדגם האידיאליזציה של האני העצמי שלנו, וזה גורם לנו להסתייג ממודרך שאינו סתגלן, ולחתור לסיפוק השאפתנות שלנו לשכפל את עצמנו בתלמידים שלנו וליסד אסכולות.

הקביעה שהמתמחה הוא העמית שלנו איננה מציאותית לגמרי. אדם מבוגר שהתחיל בהכשרה חדשה ורוצה לעסוק בתחום חדש, חייב להיות בעל היכולת להשלים עם כך שהוא עדיין תלמיד. אבל אין בכך כדי להשעותו מהשתתפות מחקרית פעילה ויצירתית. מאוחר יותר יצטרך החומר הקליני בלבד לקבוע את התורה ואת המעשה שראוי להפעילם.

בעיית-ההדרכה העסיקה אותי רבות – היא תהיה תמיד בעיית-המפתח, ותקבע איזה סוג של אנליטיקאים אנו מכשירים, ותכריע איפוא לגבי המשך חייה והתפתחותה של האנליזה. הרבה השתנה מאז אותם ימים שבהם הייתי מתמחה. הרבה דברים היו פחות רשמיים, ואולי גם יותר מקוריים ואקטיביים. כמעט שלא היו גבולות לאמונה ולתקווה שלנו באשר להתפתחויותיה האפשריות של האנליזה. רק מעט מאוד כללים היו מקובלים, ובוודאי שלא היתה קיימת שום ביורוקרטיה בתוך הארגון. לא היתה מצוייה שום מתכונת שמוכרחים להסתגל אליה, שום תמונה קפואה שחייבים לאמץ את צורתה.

ב-1971 נתבקשתי על ידי ד"ר ראנגל (Rangell) לקבל על עצמי תפקיד של יושב-ראש בוועדה חדשה, שהיתה אמורה לסייע לפסיכיאטרים המעוניינים בכך ולמי שראו עצמם פסיכואנליטיקאים, ביוגוסלביה וביוון.

דחיתי את ההצעה מטעמים פוליטיים, משום שבאותו זמן הייתי סבור שאין זה רצוי שהאנליזה תהיה מיוצגת שם על ידי אזרח ישראלי. יוגוסלביה ניתקה את קשריה עם ישראל ב-1967, ובנוסף על כך לא ראו באותה ארץ בעין טובה את ההתעניינות באנליזה. יחד עם זאת מוכן הייתי להיות חבר בוועדה שתעסוק ביוגוסלביה, כשם שנהגתי כבר קודם לגבי יוון. נוצר שיתוף-פעולה ער בין הקבוצה לחברה הבין-לאומית בכל הנוגע לטיפול, הכשרה מתמשכת והוראה. ראינו רבים שגילו עניין. וכאן שאלתי את עצמי כיצד ניתן להבחין בשעת-ראיון בנימוקים המודעים – שלא לדבר על הבלתי-מודעים – הגורמים לו לפונה אלינו לרצות להיות אנליטיקאי.

בקונגרס בפאריס ב-1973 נטלתי חלק בקבוצת-דיון על נושא ההעברה.

דיברתי על השאלה אם העברה היא בבחינת חזרה שלמה ומושלמת על העבר, או כפי שכינה זאת פרויד לראשונה, מהדורה חדשה שלו; העתק של היחס המקורי בתוספת של זיקה "מזוייפת" או שגוייה לנושא הנוכחי. לדעתי חוזרים בהעברה על התנסות טובה משום שהיתה טובה, באותה מידה שחוזרים על הרעה משום שראוי לתקן אותה. הצדדים המספקים והמוצלחים יותר של יחסים קודמים עשויים להוביל לחזרה מזוייקת פחות או יותר של התרשמויות ושיקופים חדשים, כולל, כמובן, את הערכות-היתר והאידיאליזציות המקוריות של אובייקטים ומצבים. לעומת זאת, כאשר מדובר בהתנסויות רעות, לא זו בלבד שקיימת חזרה על העבר אלא גם אקטואליזציה של מה שיכול או צריך היה לקרות. באמצעות ההעברה יכולים פרקי-זמן מתסכלים ומכאיבים של העבר להשתנות בכיוון של מילוי-משאלות.

העברה צריך להבין במונחים של תורת-הטראומה, אבל העברה שמקורה בחוויות-ילדות טראומטיות קשות יש בה שוני מהותי. לעיתים קרובות החזרה עליהן מופיעה בצורה מוגזמת לאין-שיעור, ואפילו בצורה מעוותת. ככל שהטראומה קשה ומוקדמת יותר, כך תופיע חזרת-ההעברה באורח מטעה יותר; כך יגדל הפער בין מציאות פנימית וחיצונית. ייחסתי זאת לא רק לנימוקים שדימויו של ילד קטן

"הכל או לא כלום", המותירים את עקבותיהם בהעברה... לעיתים קרובות לא ניתן להגיב בעיצומה של הטראומה על ההתרחשויות, לשבצה במסגרת הנאותה, ואולי אפילו להשתחרר ממנה; ואז, לאחר זמן, מנסים לחפות על כך בתגובות אין-סופיות, מאוחרות מדי, בעלות אופי תוקפני והרסני.

בשנים 1975 = 1977 הייתי מזכיר-חבר של הארגון הבין-לאומי לפסיכואנליזה. בתוקף תפקידי השתתפתי בסימפוזיון הראשון על "זהותו של הפסיכואנליטיקאי", שנערך בהייזלמיר (Haselmere) שבאנגליה ב-1975. אני נזכר בהנאה רבה בשבוע המאלף והמספק הזה, בסביבה נאה כל כך. בשני הימים הראשונים של הסימפוזיון היתה האווירה שוללנית במקצת, עם הרבה שאלות וספיקות בדבר המשמעות של פגישתנו. אבל בהמשך, בדיון ער, הגענו למידה רבה של הסכמה הדדית. אפשר כמובן להטיל ספק בכך שהמשתתפים, כגון סגל (Segal), פולוק (Pollock), תומא (Thomae), רנגאל (Rangall), גרין (Green) והאחרים אכן ייצגו את האנליטיקאים כולם.

אני הייתי הרשם של חלק מן הסימפוזיון, ובתור שכזה לא ניתנה לי הרשות לפרסם מאמר משלי. כידוע היו ד"ר וילדלוכר (Wildlocher) וד"ר א' יוסף (Joseph), בתוקף היותם המתאמים, המוציאים לאור של המונוגרפיה הראשונה הזאת של החברה.

15. מלחמות, נצחונות, ואין שלום

לגורלו של הדור שלי שייכות המלחמות. תחילה שתי מלחמות-העולם ולאחר מכן חמש המלחמות הישראליות. לעתים קרובות מדי הפסיקו את עבודתי והעמידו דרישות חדשות: להגיש עזרה למשפחות הנופלים והנעדרים, ולנסות לשכך פצעים נרקיסטיסטיים, אֶבֶל ותחושות-אשם. מלחמת ששת-הימים, ביוני 1967, נגד כל ארצות-ערב השכנות, הביאה עימה אולי את ההצלחות הרבות ביותר, עם כיבוש חצי-האי סיני, הגדה המערבית, רמת-הגולן, ועם איחוד ירושלים. אז נפלה החומה שהפרידה בין שני חלקי-העיר, וחומה אחרת שוחררה – דהיינו, הכותל-המערבי הקדוש ליהודים, השריד היחיד שנותר מבית-המקדש של ארץ-מוצאם של היהודים.

המלחמה התחוללה, לפחות בירושלים, בפתח בתי-המגורים. מי שלא נמצא בחזית הסתתר במקלטים להגנה מפני התקפות אוויר. (אני שוחררתי כבר בגיל 50 מן השרות הצבאי). היה זה איפוא טבעי שהצטרפתי לארגון שטיפל באוכלוסיה האזרחית. צורפתי לתחנה לבריאות-הנפש, שפיתחה שרות לטיפול פסיכולוגי-פסיכיאטרי, ובנוסף על כך ביקרתי מיוזמתי שלי במקלטים, וניסיתי להקל על הפחד, החרדה, הבושה והמתח. התברר שהאנליזה איננה רק שיטה לטיפול באלה שנפגעו בנפש, אלא שהיא מספקת גם את האמצעים לסייע לאנשים בריאים, נורמליים, בעתות-מצוקה. להפתעתי קיבלתי כעבור מספר חודשים ציון-לשבח מן הצבא על שרותי – אות-ההצטיינות היחיד שזכיתי בו מעודי.

למרות שמחיר הניצחון היה כבד מאד, והפצעים לא נרפאו, באה בעקבותיו התקופה המאושרת ואולי גם הבטוחה ביותר שישיראל ידעה אי-פעם.

האוכלוסיה, ואני סבור שהטראומה הזאת ממשיכה להתקיים
במודעות שלה וגורמת בתוקפו של אי-שקט פנימי לפיצול השורר
בארץ.

נותרו שירים. סיפורים על מעשי-גבורה.

תקופה שלמה הגיעה אל סיומה.

16. אנה פרויד, מירה אייטינגון וסיפור העיזבון הסיפורתי של מקס אייטינגון

חליפת-המכתבים האחרונה שלי עם אנה פרויד, 1977:

ד"ר גומבל היקר,

שמחתי מאוד לקבל את מאמריך על הפסיכואנליזה בישראל שנהניתי לקרוא אותו, ואשר הזכיר לי במיוחד את פעולותיו של ד"ר אייטינגון, שהיה, כפי שכנראה ידוע לך, ידיד קרוב מאוד שלי.

מן המאמר שלך למדתי הרבה דברים שלא ידעתי. התפעלתי גם מן היושר המוחלט שבו אתה מתאר את כל הקשיים, בלי לנסות להסתירם או לטשטש אותם. אני סבורה שזאת היא הדרך היחידה שבה מאמרים היסטוריים כאלה צריכים להיכתב.

בהתחשב בהתפתחויות האחרונות באוניברסיטה רוצה אני מאוד לקרוא את הערותיך על המצב.

בברכות לבביות, שלך

בנאמנות,

אנה פרויד.

ליום-הולדתי השבעים שלחה לי את אחד מספריה וכתבה: בברכת ברוך-הבא לד"ר גומבל בהצטרפו לקבוצת הבכירים בחבורה הפסיכואנליטית.

מכתבי הראשון אליה היה בקשה להשתתפותה בכרך-הזיכרון לאייטינגון. ב-1945 הברקתי לה שאנחנו שמחים להסכמתה והצעתי

שתכתוב הערכה על חשיבותו של אייטינגון והשפעתו על התנועה הפסיכואנליטית; ובשם מירה אייטינגון ביקשתי גם הערכה אישית. אחרי מותה של גברת אייטינגון בספטמבר 1947 כתבה לי, באוקטובר 1947:

אהיה אסירת-תודה אם מכתבי לד"ר אייטינגון יוחזרו לי.
במיטב ברכותי, אנה פרויד.

התשובה:

מכתבייך לד"ר אייטינגון יצאו אתמול לדרכם בשתי מעטפות גדולות, בדואר רשום. אנא הודיעי לי אם הגיעו אלייך בשלום.

במיטב ברכותי, המסור לך,
אריך גומבל.

3 בדצמבר 1947:

אדוני הד"ר הנכבד.

סוף-סוף אני מצרפת בזאת את כתב-היד המובטח. אני מקווה שלא תמצא אותו ארוך מדי, במהלך הכתיבה התארך לי מעבר למה שהיה בכוונתי בתחילה. אנא, שלח לי אישור כאשר יגיע.

אלא שאני חוששת שבעניין זה נוצר קושי מסויים. עד למכתבך, שהגיע אלי באמצע נובמבר, סבורה הייתי שברצונך לקבל כתבי-יד בגרמנית, או לפחות שגם בחלק המדעי תהיה תערובת של גרמנית ואנגלית. כאשר קיבלתי את מכתבך היה זה כבר מאוחר מדי לשנות את השפה. אשמח איפוא אם תוכל לעשות שימוש במאמר בלשונו הגרמנית. היות והוא מתייחס לנושאים שעניינו את אייטינגון, האם

גם את שאר הזכויות לתרגום. אני מתכוננת להוציא ספר קטן על 'ואריאציות בטכניקה הפסיכואנליטית', שבו יהיה המאמר הזה אחד הפרקים, והספר צריך להיכתב באנגלית. אני מניחה, כמקובל עבור פרסומים המופיעים בקובץ, שכעבור שנתיים לערך הזכות לפרסם מחדש, גם בשפה הגרמנית, חוזרת אלי.

בברכות לבביות.
שלך אנה פרויד.

14 בינואר 1948:

אדוני הד"ר הנכבד!

שמחתי מאוד שכתב-היד הגיע אליך בלי בעייות, וכי הוא מוצא חן בעיניך. בעת-ובעונה אחת אני שמחה שביכולתי למסור לך שמשלוח המכתבים הגיע אלי בשלום. אני מאוד מאוד מודה לך על הטירחה שטרחת.

מקרב לב, שלך,
אנה פרויד.

8 באפריל 1949:

אדוני הד"ר הנכבד!

אם מותר לי להפנות אליך את השאלה: מה בדבר הספר של אייטינגון? כמובן, אני יכולה לתאר לעצמי שהדפסת ספר והוצאתו לאור נתקלות במכשולים גדולים בזמנים הקשים והסוערים שעברו עליכם בישראל. אבל אני מאד מעוניינת

לדעת אם משהו עקרני השתנה בתוכניות, ובאיו מידה מומשו עד כה.

בכל זה כרוך גם ענין אישי-אגואיסטי. שאלת הטכניקה של אנליזת-ההדרכה היא כרגע במוקד ההתעניינות של הרבה התאחדויות, וברצון הייתי מפרסמת תרגום אנגלי של מאמרי באחת הבמות. אבל אני מניחה שלא תראה זאת ברצון, לפני הופעת המהדורה שלך. האם תוכל לומר לי דבר-מה בענין זה?

בברכות לבביות,
שלך, אנה פרויד.

הספר 'לזיכרו של מקס אייטינגון' יצא לאור ב-1950. היה זה הודות ליוזמה שגילתה הגברת מירה אייטינגון. היא בקשה את השתתפותם של הנסיכה בונאפרטה (Bonaparte), אנה פרויד, ארנולד צווייג, נרקיס (Narkiss) ואחרים, וקיבלה את הסכמתם. בזכות נדיבות-ליבה נשמר העיזבון של מקס אייטינגון בשלמותו. הוא מכיל:

1. 367 מכתבים, חבילות של מברקים, מאת פרופ' פרויד למקס אייטינגון.
2. תיק המכיל את חליפת-המכתבים איינשטיין-פרויד.
3. כתב-יד של פרויד: אי-הנחת שבתרבות.
4. כתב-יד של פרויד: מעבר לעקרון העונג.
5. כתב-יד של פרויד: דיוקן-עצמי.

גברת אייטינגון נתנה את המכתבים ואת כתבי-היד לד"ר אנה סמילנסקי, ידידה נאמנה של בעלה מקס ושלה, ואישרה אותם כרכושה החוקי.

ד"ר סמילנסקי ערכה הסכם עם חמישה עמיתים, בדצמבר 1953, אשר לפיו: (1) חל איסור על כל ניהול או שימוש של העיזבון למען טובות-הנאה פרטיות. (2) מסירת העיזבון למוסד ציבורי, המשרת על הצד היותר טוב את המחקר על פרויד ויצירתו, תוכל להעשות רק

150 של בנק ברקליס, ירושלים, רח' יפו, החל בשנת 1953 ועד למסירתם לארכיון זיגמונד פרויד בוואשינגטון, ב-1 ביולי 1970.

ב-1970, לאחר שיקולים רציניים וקפדניים, הגיעו הנאמנים להחלטה פה אחד למסור את העיזבון לארכיון של פרויד בספריית-הקונגרס, בתנאי שמכתבי פרויד לא יצאו לאור תוך 25 שנה. עם מסירתו עברו כל הזכויות לידי הארכיון.

אני יכול איפוא לומר, לאחר שנים רבות וארוכות, שאינני מתחרט על ההחלטה שהחלטנו באותו מועד. ואני גם שמח שבתור היחיד שנותר בחיים מקרב הנאמנים ביכולתי להעיד על מה שהתרחש ועל המניעים – לפני שהזמן והשיכחה יטשטשו את הכל.

17. חלומות שלא התגשמו

בגיל שבעים חשתי שהגיע הזמן לוותר על כל תפקידי ולהעבירם לדור צעיר יותר. עברו עלי 50 שנה של עבודה פוריה – מהרבה בחינות לא היתה זאת תקופה פשוטה – זכיתי בה להרבה סיפוק, אבל גם להרבה אכזבות. המכון, שבראשו עמדתי במשך שבע-עשרה שנה, והחברה היו חשובים מאד בעיני. בקרב האנליטיקאים כאן קיימות תפישות עיוניות וגישות טיפוליות שונות מבחינה אישית, אבל מעולם לא חל אצלנו פיצול לכיוונים שונים, ומהותית נשמר המודל של האנליזה הקלסית. הרבה אנליטיקאים סבורים שהפסיכואנליזה קנתה לה מעמד איתן בעולם-הרוח ובקרב המדעים. ואולם אין זה בהכרח נכון. הן מבחינת העיון והן מבחינת המעשה ניצבים אנו מול אתגר של עתיד ללא בטחונות ושל האחריות לצמיחה ולהתפתחות בעולם משתנה. ראוי שגם כיום תהיה לפסיכואנליטיקאי התעוזה של החלוץ להמשיך הלאה בדרך המובילה להבנת האדם – באומץ-לב, בביקורתיות, ללא אנוכיות, ללא תלות בזרמי-האופנה וללא היגררות אחרי פוליטיקה.

אף שהמשכתי בטיפולים עוד שנים אחדות, חשבתי, מתוך זחיחות דעת מסויימת, על הזיקנה כעל תקופה שאננה וחביבה יותר, שבה ניתן לעשות מה שאף פעם לא היה פנאי לעשותו בשנים הקודמות: לקרוא, לכתוב. בעודי ילד – אולי מלאו לי אז 11 שנים – סיפרתי בחיבור בבית-הספר על חלום שחלמתי: מכשפה הופיעה עם ארגז גדול והפחידה אותי. ואז בא מילוי המשאלה, האושר הגדול של הספרים: הארגז היה מלא ספרים.

אבל הגורל רצה אחרת. חליתי ב-Degeneraetia Maculae, וחי השתנו. מעולם לא השלמתי עם זאת.

19th Sept. 1933.

Dear Dr. Gumbel,

Mrs. Klein has talked to me about you and I shall be glad to give you any advice possible. Your position is certainly very difficult and I do not see any direct solution of your problem.

There is no law in England against quackery, but there is a strict law against doctors having any communication with quacks. Our association with lay analysts here is therefore subject to certain strict conditions; for instance, they may not see any patient except one who is sent by a doctor who remains responsible. We are finding it extremely difficult to provide patients for the many lay analysts already here and cannot undertake to do so with any more. Nor do I think you would obtain permission from the Government to practise in England as a lay analyst. You could, of course, come to England to pursue your studies and complete your course of analytical training, but that would have nothing to do with any question of practice. Where you could subsequently make use of your knowledge is another matter. Besides England, America and Holland would have to be excluded. Australia or South Africa might be possible, or perhaps in some German colony in Brazil or the Argentine. Also France is perhaps possible, but you could obtain information on this point best from Dr. Laforgue whose address is:

rue Lignet 1,
P a r i s XVI.

Yours very sincerely,

Ernest Jones

DR. M. EITINGON
JERUSALEM
TALBIEH

ד"ר מ. איטונגון

ירושלים

טלביה

19.11.41

Liebster Herr Freund,

Ich habe, als meine Eltern wieder hier herüber aus dem Reich aus-
zuwandern beabsichtigen, ihnen am 16. 11. - die eingewanderten auf der
20. 11., also morgen, Samstag abend, 8 Uhr nachts nach, nach-
hause, für die neue Adresse.

Hochachtung

mit

M. Eitingon

March 8, 1965.

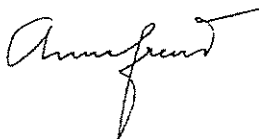
Dear Dr. Gumbel,

I know how very bad it is of me not to have answered you earlier, and I have to ask you to take my difficulty in writing as a sign of my regret, and also of my bad conscience that at present I cannot answer to your invitation with an acceptance. I have every wish and intention to come to Israel at some time in the future, but so far I have been unable to set a date. In reality I have more work here than I ~~can do comfortably, I have~~ obligations in many directions, and I am not as young and eager to travel as I was formerly. Still, I do want to come sometime if, by then, you will not be too angry with me to have me.

Dr. Hoffer is looking forward very much to his visit with you and I look forward to his reports about your Society. I am sure he will enjoy it very much.

I also look forward to meeting you and other colleagues from Israel in Amsterdam. Congress years always put an extra strain on us here because of the pre-Congress events we are going to hold in the British Society and in the Hampstead Clinic.

Once more with my apologies,
yours sincerely

AUSTEN RIGGS CENTER, INC.

STOCKBRIDGE, MASSACHUSETTS

TELEPHONE STOCKBRIDGE 480

ROBERT P. KNIGHT, M.D.
MEDICAL DIRECTOR

EDMUND MAC HOWARD, M.D.
ASSOCIATE MEDICAL DIRECTOR

JAMES W. HOWER
SUPERINTENDENT

MEMBER: AMERICAN HOSPITAL AND
HOSPITAL BUREAU OF STANDARDS

September 15, 1954

Dear Dr. Gumbel:

My last visit to Jerusalem was much too short in many ways. I had to concentrate on the purpose and on the mechanics of the seminar for which I was sent to Israel, and being at the time rather limited in my energy, I had to neglect other interests. Among these the missing contact with psychoanalytic colleagues was the most outstanding omission. In view of this, I doubly appreciated your and Mrs. Gumbel's kindness to me.

What in Israel appeared to be a certain limitation in energy, on my return was diagnosed as a matter demanding extensive surgery and leading to a prolonged convalescence. This, in turn, caused a delay in my writing and thanking you.

Under separate cover I am sending you a contribution to the library of your Institute. The American publisher of "The Origins of Psychoanalysis" printed a small special edition of twenty copies. I think that your library should have one of these copies.

Hoping to see you before long,

Very sincerely yours,

E. Homburger Erikson

Erik H. Erikson

EHF:ecj

Dr. E. Gumbel, President
Israel Psycho-analytic Society
138 Abyssinian Street
Jerusalem, Israel

Dear St. Gumbel, many thanks for your kind letter. It is rare that anybody notices this kind of thing these days. That has one advantage: a labor of love can remain a real labor of love with no external returns contaminating it. - Just it does feel good to get a letter like yours. -

Things are better with me, but like always that brings more work. - We have here a number of new theoretical papers, a few translations and 3 years of experimental results. The last one is to me truly exciting. It may be called an attempt to apply the concept of attention complex to experimental psychology. We have significant results which may open a new avenue and new areas of exploration in experimental psychology and may have even significant repercussions on psychoanalytic theory. Definitive publications are many years off. But the last part of my paper on motivation contains the first preliminary references to these things. If I did not send it to you yet, it goes with this mail. -

I'll be interested in your reaction.
With best regards to you and your wife

David Rapaport

Tel Aviv, den 9. Septemb. 1933

Sehr geehrter Herr
Herr Erich Gumbel!

Ihren Brief habe ich empfangen,
konnte aber nicht schon früher ihn
beantworten. Entschuldigen Sie die Verspätung.

Es ist nicht leicht die Fragen, die
Sie mir stellen, genau zu beantworten.
Ich muss Ihnen die allgemeine Lage hier
schildern:

Die Heberproduktion an Medicinern
hier im Lande ist schon so gross, dass viele
von den neu hinzugekommenen Ärzten, be-
sonders von den jüngeren, sich von Anfang
an gar nicht als Ärzte etablieren, sondern
einen anderen Beruf, sogar als Arbeiter in
einer Kolonie wählen. Auch Psychoanalyt.

oder noch mehr!!
hier geht es schon 4-5 was bei einer
früheren Bevölkerung von ungef. 200.000.
Menschen (und in der überwiegenden Mehrzahl
mit sehr beschränktem Geldumkehr) ein großer
Mangel war. Wie viel Psychoan. aus Deutschland
noch hinzukommen werden - ist noch nicht
zu übersehen.

Von einer medizinischen Praxis hier
ohne Approbation und Diplom, auch einer
analytischen, kann hier keine Rede sein,
denn die Behörden wollen davon nicht hören.
und Larvenanalyse werden nicht erlaubt
(event. gerichtlich verfolgt.) Es bleibt also
nur die pädagogisch-analytische Arbeit.

So ist die Lage im Lande - und danach
können Sie sich schon richten. Wenn Ihr
Entschluss nach Palästina zu gehen nicht
ein ideelles (nationales und abn.) Motiv hat,
würde ich Ihnen lieber raten eine Weiterfahrt nach
Süd-Amerika (Brasilien) ernstlich zu erwägen. Auf vorjgige
Verhältnisse abgesehen.

Trage Sie sich
für
Hilfsleistungen
an